

Obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Karalić, Ana

Professional thesis / Završni specijalistički

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:688036>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u
Zagrebu

Specijalistički interdisciplinarni studij Prava djece

Ana Karalić

OBITELJSKI DOMOVI ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

ZAVRŠNI RAD

Mentor:
Branka Sladović Franz

Zagreb, 2022. godina

University of Zagreb

Interdisciplinary specialist study Children rights

Ana Karalić

FAMILY TYPE OF HOMES FOR CHILDREN WITHOUT ADEQUATE CARE

PROFESSIONAL THESIS

Supervisor:
Branka Sladović Franz

Zagreb, 2022.

Informacije o mentoru:

Branka Sladović Franz rođena je 12. prosinca 1971. u Garešnici. Srednjoškolsko obrazovanje stekla je u Centru za odgoj i obrazovanje u kulturi u Zagrebu, a na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je socijalni rad 1994. godine. Magistrirala je 1998. godine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer Socijalna psihijatrija, s radom "Stavovi stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece". Doktorsku disertaciju "Psihosocijalni razvoj zlostavljane djece smještene u ustanovu socijalne skrbi" obranila je 2002. godine. Od siječnja do travnja 1997. godine bila je gost-predavač na Woodbrooke Collegeu, Birmingham, U.K., na internacionalnom treningu "Rad sa sukobima". Od 1995. godine zaposlena je na Studijskom centru socijalnog rada na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, najprije kao znanstveni novak a sada u zvanju redovitog profesora na Katedri za teoriju i metode socijalnog rada. Nositeljica je kolegija Interpersonalna komunikacija, Rješavanje sukoba i Socijalna skrb za djecu na preddiplomskom studiju socijalnog rada, sunositeljica kolegija Odabrana područja socijalnog rada na diplomskom studiju socijalnog rada gdje predaje područje Socijalni rad s djecom. Na poslijediplomskom studiju iz Psihosocijalnog rada nositeljica je kolegija Medijacija i socijalni rad i Djeca u skrbi (kojeg predaje i na poslijediplomskom specijalističkom studiju Prava djece). Nositeljica je kolegija Obiteljska medijacija, Medijacija razvoda i Djeca u medijaciji na poslijediplomskom specijalističkom studiju iz Obiteljske medijacije. Voditeljica je poslijediplomskog specijalističkog studija iz Obiteljske medijacije. Bila je mentor 50 diplomskih i završnih radova na studiju socijalnog rada i jedne doktorske disertacije, jednog znanstvenog magistarskog rada i jednog završnog specijalističkog rada. Sudjelovala je u nizu znanstveno-stručnih konferencija, od toga 17 međunarodnih. Samostalno ili u koautorstvu objavila je preko 40 radova u znanstvenim i stručnim časopisima i knjigama s recenzijama te tri knjige - monografija „Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima“, sveučilišni udžbenik - „Interpersonalna komunikacija za socijalne radnike“ i priručnik „Individualno planiranje za dijete u udomiteljskoj obitelji“. Sudjelovala je u sljedećim znanstveno-istraživačkim projektima: „Socijalni rad i socijalna politika u Republici Hrvatskoj“ (1995. -1998.), „Psihosocijalni aspekti zlostavljanja i zanemarivanja djece“ (1998. – 2000.), „Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima“ (1999.- 2006.) „Modeli akcijskih i evaluacijskih istraživanja u socijalnom radu“ (2002. – 2006.) gdje je bila voditeljica podprojekta „Evaluacijsko istraživanje mjera zaštite djece čiji je razvoj ugrožen u obitelji“ i „Djeca, mladi, obitelji i socijalni razvoj Hrvatske“ (2007. – 2012.). Recenzirala je niz

radova za domaće i strane časopise i knjige. Dobitnica je godišnje nagrade Društva Sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika mladim znanstvenicima i umjetnicima za znanstveni rad u području društvenih znanosti objavljen u akademskoj godini 1998/99. Voditeljica je istraživačkog projekta „Izazovi studiranja i potpore studentima odraslima u javnoj skrbi“ i sudjeluje kao istraživač u projektu UNICEF-a „Jačanje kapaciteta sustava socijalne skrbi za provođenje i praćenje mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti centra za socijalnu skrb“. Bavi se supervizijom psihosocijalnog rada i obiteljske medijacije te edukacijom stručnjaka socijalne skrbi u području zaštite djece i rješavanju obiteljskih sukoba. Predsjednica je Hrvatskog društva za obiteljsku medijaciju, a aktivna je članica i Hrvatskog društva socijalnih radnika, Društva za psihološku pomoć i Udruge sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež. Članica je uredništva Ljetopisa socijalnog rada od 2004. godine.

Obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Sažetak:

Ovaj rad se bavi obiteljskim domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj na način da prikazuje zakonske pretpostavke i normativni okvir za pružanje socijalnih usluga u obiteljskom domu. U radu se komentira aktualno stanje pružanja socijalne usluge smještaja u obiteljskim domovima za djecu i mlade bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Nadalje, u radu se raspravlja o specifičnostima te trenutno poznatim potencijalima i nedostacima obiteljskih domova kao tipu skrbi koji se nalazi između udomiteljstva i institucionalnog smještaja. Socijalnu uslugu smještaja djeci i mladima predstavnici obiteljskog doma istovremeno pružaju kroz profesionalnu i obiteljsku ulogu, a sa takvim karakteristikama obiteljski domovi nameću se kao jedno od rješenja za zbrinjavanje djece u javnoj skrbi. Obiteljski dom model je skrbi koji kroz individualizirani pristup djeci i mladima u obiteljskoj atmosferi treba pružiti stabilno i sigurno, intimno i toplo okruženje za pravilan rast i razvoj. Ovim radom daje se doprinos razvoju alternativne skrbi kroz promicanje i unapređivanje obiteljskih domova uvažavajući djetetova prava, dobrobit i najbolji interes.

Ključne riječi: djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, obiteljski domovi za djecu i mlade, alternativna skrb.

Family type of homes for children without adequate care

Abstract:

This paper deals with family child care homes without adequate parental care in the Republic of Croatia in a way that presents the legal preconditions and normative framework for the provision of social services in the family home. The paper discusses the current state of providing social accommodation services in family care homes for children and youth without parents or adequate parental care. Furthermore, it discusses the specifics and currently known potentials and shortcomings of family child care homes as a type of care that lies between foster care and institutional housing. Representatives of the family child care homes provide social services for children and juveniles through both professional and family role, and with such characteristics, family child care homes are imposed as one of the solutions for public care for children. The family child care home is a model of care that through an individualized approach and family atmosphere should provide a stable and safe, intimate, and warm environment for proper growth and development of children and juveniles. This paper contributes to the development of alternative care through the promotion and improvement of family child care homes, respecting the rights, welfare, and best interests of the child.

Key words: children without adequate parental care, family type of homes, alternative care.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Prava djece i alternativna skrb.....	2
2.1.Normativni okvir.....	4
2.2.Nacionalni normativni okvir.....	6
3. Što su obiteljski domovi?.....	11
3.1.Obiteljski domovi za djecu i mlade bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi.....	14
3.2.Minimalni uvjeti za pružanje socijalnih usluga i način rada obiteljskih domova.....	16
3.3.Usluge i aktivnosti koje pruža obiteljski dom.....	19
3.4.Stručni rad u obiteljskim domovima.....	22
3.5.Mreža socijalnih usluga.....	25
3.6.Standardi kvalitete socijalnih usluga koje pružaju obiteljski domovi.....	27
4. Zastupljenost obiteljskih domova za djecu i mlade u Republici Hrvatskoj.....	28
5. Obiteljski domovi za djecu i mlade u usporedbi s drugim oblicima skrbi.....	32
5.1.Obiteljski domovi u usporedbi s institucionalnom skrbi.....	32
5.2.Obiteljski domovi u usporedbi s udomiteljstvom.....	36
5.3.Obiteljski domovi i drugi alternativni oblici skrbi.....	39
6. Ostvarivanje prava djece smještene u obiteljske domove.....	40
7. Praktični primjeri i izazovi rada u obiteljskim domovima za djecu i mlade.....	43
8. Preporuke.....	45
9. Zaključak.....	47
10. Literatura	
11. Prilog	

1. Uvod

Dječja su prava u suvremeno doba u središtu interesa brojnih stručnjaka različitih disciplina, ali i šire javnosti. Kroz donošenje, potpisivanje i ratificiranje međunarodnih dokumenata promiču se i osiguravaju prava djece, a ostvarivanje prava jamče i nacionalna zakonodavstva kroz vlastite propise. Uz prava koja su temeljna, izdvajaju se prava djece koja se nalaze u specifičnim životnim situacijama te zahtijevaju jaču pravnu zaštitu, a vezano za koje je uloga države izričito važna. Između ostalog, tu podrazumijevamo pravo zaštite djece koja su zbog neprimjerene roditeljske skrbi, zlostavljanja i zanemarivanja, ili drugih životnih i obiteljskih okolnosti, izdvojena iz vlastite obitelji. Može se reći kako Republika Hrvatska prati aktualna zbivanja po pitanju zaštite djece i njihovih prava, međutim, stvarna volja, kao i akcija, za poboljšanje položaja djece u društvu čija su prava jednim dijelom već ugrožena, ostavljaju prostora za promjene i napredak. Nesklad između zakona i propisa te uobičajene prakse podsjeća na potrebu veće društvene osviještenosti, političkih programa koji idu na ruku ovoj interesnoj skupini, kao i osiguravanja dostatnih financijskih sredstava potrebnih za pružanje kvalitetnih usluga i zaštitu njihovih prava.

Posljednjih desetljeća javnu skrb u Europi obilježava jačanje preventivnih mjera koje bi osnažile obitelji u riziku i spriječile izdvajanje djece, proces deinstitucionalizacije i transformacije postojeće institucionalne skrbi te razvoj raznih oblika zbrinjavanja, ponajprije udomiteljstva (Ajduković, 2004.). Prema Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (Bulić i sur., 2012.) deinstitucionalizacija je definirana kao proces planirane promjene praćene zatvaranjem ili smanjivanjem institucija, uz istovremeno osiguravanje raznih drugih socijalnih usluga temeljenih na pravima djece. Politički nacionalni okvir i razrađeni planovi na lokalnoj razini za prijelaz skrbi iz institucije u pripremljenu zajednicu sa vizijom budućeg života korisnika smatraju se ključnim za uspješnu promjenu. Kroz proširenje raspona alternativnih oblika skrbi i unaprjeđenja kvalitete pruženih usluga djeci koja odrastaju izvan primarnih obitelji trebalo bi se osigurati ostvarivanje njihovih prava na najvišoj mogućoj razini. Valja naglasiti da alternativna skrb treba opravdati odvajanje djeteta od biološke obitelji kroz pružanje uvjeta za pravilan psihosocijalni razvoj te je nužno i neophodno doseći određene standarde i kvalitetu skrbi (Sladović Franz, 2016.). Hrvatska je postigla važne strukturne i pravne promjene kojima omogućuje da javna skrb o djeci bude temeljena u obiteljskom okruženju, no mora postojati jača politička volja i financijska predanost za daljnji napredak (The Save the

Children Found, 2009.). S obzirom na navedeno, valja razmotriti potencijal obiteljskih domova za djecu, s pažnjom usmjerenom na djecu i mlade bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Politike, programi te stručni pristupi socijalnog rada, osim u smjeru unapređivanja udomiteljstva, trebaju biti usmjereni i prema razvijanju domova obiteljskog tipa.

Slijedom navedenog, svrha ovog završnog rada je pridonijeti promjenama u području razvoja alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi te prikazati postojeće stanje u Republici Hrvatskoj po pitanju zastupljenosti obiteljskih domova i njihovog funkcioniranja. Restrukturiranje institucionalne skrbi sa sobom nosi odgovornost osiguravanja kvalitetnog i širokog spektra alternativne skrbi, između ostalog, i kroz razvoj domova obiteljskog tipa. Kroz proširenje raspona alternativnih oblika skrbi i unaprjeđenja kvalitete pruženih usluga djeci koja odrastaju izvan primarnih obitelji trebalo bi se osigurati ostvarivanje njihovih prava na najvišoj mogućoj razini. Stoga su ciljevi ovog rada:

1. Analizirati postojeći normativni okvir kojim se uređuje pitanje ostvarivanja prava djece koja odrastaju izvan primarnih obitelji u kontekstu različitih oblika smještaja, posebno obiteljskih domova,
2. Prikazati rad postojećih obiteljski domova u Republici Hrvatskoj,
3. Utvrditi specifičnosti i potencijale obiteljskih domova kako bi se pridonijelo zaštiti potreba i ostvarivanju prava djece u javnoj skrbi.

2. Prava djece i alternativna skrb

Djeca općenito trebaju zaštitu odraslih osoba uzevši u obzir njihovu emocionalnu i tjelesnu zrelost te njihove potrebe. Roditelji ispred svih drugih zajednički i ravnopravno nose odgovornost, prava i dužnosti za skrb o vlastitoj djeci. Obitelj bi trebala biti najprikladnija okolina za pravilan odgoj i razvoj djece, ispunjena brižnim ponašanjem roditelja, strukturom i vođenjem, uvažavanjem i priznavanjem djeteta kao osobe te osnaživanjem djeteta. Osim brige o zadovoljavanju osnovnih životnih potreba kao što su pravilna prehrana, zdravlje, obrazovanje, higijena, adekvatni stambeni i materijalni uvjeti života i drugo, roditelji su ti koji trebaju zadovoljiti djetetove potrebe za povezanošću i bliskošću, za prihvaćanjem i pripadanjem, sigurnošću i predvidivošću. Otac i majka su primarni skrbnici koji djetetu trebaju pružiti sigurnu bazu te mu osigurati zadovoljavanje potreba za autonomijom, samostalnošću, uvažavanjem i slobodom izbora. Osim toga, roditelji svojim

ponašanjem i stavovima zadovoljavaju u većem ili manjem opsegu potrebu djeteta za kompetentnošću, za ovladavanjem određenih znanja i vještina te za stjecanjem sposobnosti utjecaja na svijet oko sebe (Pećnik i Starc, 2010.). Iz svega spomenutog proizlaze prava djece koja su specifična u odnosu na druge osobe i koja su karakteristična samo za njih. Dakle, djeca tijekom rasta i razvoja trebaju pomoć, podršku, zaštitu i sigurnost, a prava djeteta su zapravo samo pravni izričaj za različite potrebe djece i njihovo ostvarivanje. Iz egzistencijalnih potreba djeteta proizlaze njegova osobna i zdravstvena prava, iz potrebe za sigurnošću osobna, socijalno-ekonomska i pravosudno-zaštitna prava, iz potrebe za pripadanjem osobna i kulturna prava, iz potrebe za poštovanjem društvena i obrazovna prava, a iz potrebe za samoostvarenjem kulturna i društvena prava (Borić i sur., 2021.)

Općenito govoreći, niz je međunarodnih i nacionalnih dokumenata koji navode kako pravo djeteta može biti ograničeno u slučajevima kada je to najbolji interes djeteta, odnosno, kada se radi o dobrobiti djeteta. Najbolji interes djeteta treba biti načelo i kriterij u svim postupanjima i donošenjima odluka vezanih uz djecu (Konvencija o pravima djeteta, 1989.). Kao vrhunski pravni standard neodređen je u konvencijskom tekstu, ali se određuje u svakom individualnom slučaju te podrazumijeva odluku koju bi dijete jednoga dana kao odrasla osoba donijelo samo za sebe (Hrabar, 2016.). Pojam najboljeg interesa djeteta zaista je širok i općenit, a potrebno ga je utvrđivati za svako pojedino dijete u konkretnoj situaciji te uzevši u obzir sve relevantne čimbenike i okolnosti koje se odnose na dijete, djetetov život i okruženje u kojem odrasta. Procjena najboljeg interesa djeteta iz tog je razloga vrlo složena i zahtjevna, kao i zbog činjenice da jednom kad bude utvrđen najbolji interes djeteta, ne znači da će on ostati najbolji izbor za dijete u nekom drugom životnom periodu (Borić i sur., 2021.).

Kriterij dobrobiti djeteta u određenim situacijama može prevagnuti nad pravom djeteta da živi s roditeljima te je moguće da u takvim situacijama dijete bude smješteno izvan primarne obitelji u neki od dostupnih oblika alternativne skrbi ili da u konačnici bude posvojeno (Hrabar, 2016.). Kad su život djeteta, njegovo zdravlje i psihosocijalni razvoj ugroženi do te mjere da je potrebno osigurati skrb izvan vlastite obitelji, za ostvarivanje prava djece koja se nalaze u takvoj situaciji, izravno su zaduženi stručnjaci i druge osobe koje dolaze u kontakt s njima (Sladović Franz, 2016.).

Djeci koja su izdvojena iz vlastite obitelji i smještena u javnu skrb, zajamčena su i posebna prava kako bi se na svim razinama štitili njihovi interesi i osigurala njihova dobrobit.

2.1. Normativni okvir

S ciljem poboljšanja standarda i integracije dječjih prava u nacionalne dokumente i praksu, na međunarodnoj i europskoj razini postoje ključni standardi usvojeni kako bi se države potaknulo i djelomično obvezalo na razvoj usluga u zajednici umjesto institucionalne skrbi što podrazumijeva i razvoj alternativnih oblika skrbi za djecu. Međunarodni politički i pravni okvir čine Konvencija o pravima djeteta, fakultativni protokoli koji dodatno objašnjavaju spomenutu Konvenciju te razni komentari i preporuke Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda. Ovdje važnu ulogu imaju i Smjernice Ujedinjenih naroda za alternativnu skrb o djeci.

Konvencija o pravima djeteta koju su Ujedinjeni narodi usvojili 1989. godine postala je pravno obvezujući sporazum za zemlje koje su ga potpisale i ratificirale. Možemo reći da je Konvencija o pravima djeteta sporazum o ljudskim pravima koji pruža zajednički pravni i etički okvir za djecu diljem svijeta. Takav zajednički okvir služi kao referentna točka za praćenje unapređenja, ali i kontrolu kršenja prava. Konvencija je sveobuhvatna te kao takva osigurava ekonomska, politička, socijalna, građanska i kulturna prava djece, a primjenjuje se bez iznimke na svu djecu i u svim situacijama.

Prava u Konvenciji dijele se na četiri glavne kategorije: 1. Prava preživljavanja podrazumijevaju zadovoljavanje temeljnih potreba te se odnose na pravo na život, opstanak i prehranu, pravo na pripadnost, obitelj i identitet, te na pravo na zdravstvenu zaštitu i skrb, životni prostor i kvalitetnu skrb i dr.; 2. Razvojna prava trebaju osigurati djeci razvoj u skladu sa njihovim potrebama i mogućnostima, a podrazumijeva pravo na obrazovanje, na igru, na slobodno vrijeme, na informiranje, na slobodu misli i izražavanja, pravo na kulturne aktivnosti; 3. Prava na zaštitu trebaju osigurati djeci zaštitu od zlostavljanja, zabranu dječjeg rada i izrabljivanja, zaštitu od sredstava ovisnosti i bilo kakve druge vrste opasnosti te na zaštitu djece izbjeglica; 4. Pravo na sudjelovanje djeteta u donošenju odluka koje ga se tiču, pravo na slobodno izražavanje i uvažavanje mišljenja djeteta sukladno njegovoj dobi i zrelosti, pravo djeteta na slobodu savjesti, misli i vjere, te pravo djeteta na informaciju i zajamčenu privatnost (Konvencija o pravima djeteta, 1989.).

Hrvatska je potpisivanjem i ratificiranjem Konvencije o pravima djeteta 1991. godine, prihvatila sve odgovornosti koje proizlaze iz Konvencije. U kontekstu alternativne skrbi, valjda izdvojiti članak 20. Konvencije o pravima djeteta (1989.) koji kaže „1. Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo

na posebnu zaštitu i pomoć države. 2. Države stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu. 3. Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri donošenju rješenja, osobita pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.“

Smjernice UN-a za alternativnu skrb o djeci izrađene su 2009. godine s ciljem sprječavanja brojnih kršenja prava djece zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta koja odrastaju u sustavu socijalne skrbi, kao i djece koja su u riziku od izdvajanja iz obitelji. Ovaj je dokument praktični instrument kojim se određuje poželjan smjer za provedbu i ostvarivanje dječjih prava prema Konvenciji te se njime definiraju konkretni pravci za unaprjeđenje prakse i politike, a namijenjen je prije svega onima koji imaju utjecaj na donošenje zakonske regulative. Smjernice naglašavaju završnu odgovornost vlada za zakonodavni okvir evidentiranja, licenciranja i nadziranja određenog oblika skrbi i sustava socijalne skrbi u cjelini. Osim vladajućima, smjernice su namijenjene i korisne za sve stručnjake u praksi.

Smjernice imaju nekoliko temeljnih načela i pristupa. Načelo nužnosti podrazumijeva da nijedno dijete čijim se roditeljima može pružiti pomoć u pružanju skrbi ne bi smjelo biti smješteno u sustav javne skrbi. Izdvajanje iz obitelji treba biti krajnja mjera koja se provodi kada ne postoji niti jedna druga opcija. Kada se procjeni da je smještaj djeteta izvan primarne obitelji nužan, načelo prikladnosti upućuje da smještaj mora biti prilagođen specifičnim potrebama djeteta. U Smjernicama je navedeno i da svi oblici alternativne skrbi moraju ispuniti standarde kvalitete, poštovati i promicati prava djece te svakom djetetu pružiti individualiziranu skrb. Svi postupci i procesi donošenja odluka koji se tiču djeteta moraju se temeljiti na aktivnom sudjelovanju i određivanju djetetovog najboljeg interesa, poštivanju njegovih prava, uvažavajući pritom specifičnosti i individualnost svakog djeteta, sukladno principu nediskriminacije. Potrebno je osigurati sve zakonske i financijske uvjete i politike za adekvatne i raznovrsne oblike obiteljske podrške i alternativne skrbi s ciljem osiguravanja odgovarajućih rješenja prilagođenih individualnim i specifičnim potrebama djece (Keen, 2015.). Smjernice ističu i da je djetetu potrebno osigurati smještaj što bliže svome prebivalištu radi što lakšeg kontakta sa članovima obitelji i što manjeg narušavanja kulturnog, obrazovnog i društvenog života. Također, djeci se treba osigurati stabilan dom i zadovoljavanje potrebe sigurnog i stabilnog odnosa s osobama koje o njima

brinu. Naglašeno je i da se braću i sestre ne treba razdvajati, osim u iznimnim situacijama. Za mlađu djecu, osobito onu ispod tri godine, potrebno je pružiti skrb u obiteljskom okruženju ili okruženju nalik obitelji.

Preporuke odbora za prava djeteta UN-a imaju svrhu potaknuti države da ulože sredstva i daju odgovarajuću potporu alternativnoj skrbi kako bi djeca i mladi odrastali u okruženju topline i povjerenja, stabilnosti i sigurnosti te kako bi se najmlađima pružila prilika da temeljem međusobnog odnosa povjerenja i poštovanja s osobama koji o njima brinu razviju potrebnu privrženost i bliskost.

Na razini Europske unije politički i pravni okvir čine dokumenti kao što su Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici, Povelja Europske unije o temeljnim pravima, i dr., dok na razini Vijeća Europe takav okvir čine Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europska socijalna povelja, Preporuka Odbora ministara o pravima djece i socijalnim uslugama prilagođenima djeci i obitelji, Preporuka Odbora ministara o pravima djece koja žive u ustanovama, Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.), i dr. Od nabrojanih, ističe se Europska socijalna povelja prava djeteta koja naglašava važnost promoviranja obiteljskog života i pravo djeteta da odrasta u okruženju koje potiče puni razvoj djetetove osobnosti te fizičkih i mentalnih sposobnosti. Preporuka Odbora ministara o pravima djece i socijalnim uslugama prilagođenima djeci i obitelji (2011.) potiče države da, između ostalog, ulažu u deinstitutionalizaciju u koordinaciji s razvojem socijalnih usluga usmjerenih na obitelj i zajednicu.

Posljednjih nekoliko godina Europska komisija aktivno se bavi izgradnjom integriranih sustava zaštite prava djece, posebice financiranjem edukacija o njihovim pravima. Educiranje je namijenjeno stručnjacima koji su kroz svakodnevni posao u doticaju s djecom i koji rade za djecu, na području pravosuđa i zaštite djece, uključujući i sustav alternativne skrbi (Keen, 2015.)

2.2.Nacionalni normativni okvir

Nacionalni pravni i politički okvir po pitanju skrbi o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi čini niz dokumenata od kojih se izdvajaju Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22), Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20); Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20); Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-

2016.; Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih za razdoblje od 2019.-2021. godine; Strateški plan Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2020.-2022.; Nacionalna strategija za prava djece u RH 2014.-2020.; Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.; Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. Dva nova dokumenta koja se tiču, između ostalog, pružanja socijalne usluge smještaja za djecu i mlade bez roditelja i bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a koje je potrebno istaknuti su Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje 2021. do 2027. godine te Akcijski plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje 2021. do 2024. godine.

Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20) navodi da se o izdvajanju djeteta iz biološke obitelji odlučuje samo onda kada niti jednom blažom mjerom nije bilo moguće zaštititi osobna prava i dobrobit djeteta. Izdvajanje djeteta iz obitelji podrazumijeva one mjere temeljem kojih se dijete odvaja od roditelja i smještava u odgovarajući oblik skrbi. Svrha svakog izdvajanja djeteta iz obitelji mora biti zaštita djetetova zdravlja, razvoja i života te je izdvojenom djetetu nužno osigurati primjerenu skrb izvan obitelji.

U Hrvatskoj je trenutno aktualna reforma sustava socijalne skrbi kroz donošenje nekoliko novih zakona i nacionalnih planova, od kojih je po pitanju pružanja socijalne usluge smještaja za djecu i mlade bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi izrazito bitan novi Zakon o socijalnoj skrbi te Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu.

Zakon o socijalnoj skrbi temeljni je propis kojim se uređuje djelatnost socijalne skrbi, definiraju korisnici, prava i usluge te proces koji vodi do njihovog ostvarivanja. Navedenim zakonom definiran je način obavljanja djelatnosti socijalne skrbi i druga značajna pitanja, a uređeno je i pitanje pružanja socijalnih usluga kao profesionalne djelatnosti.

Krajem siječnja 2022. godine usvojen je novi Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22), a koji je stupio na snagu u veljači 2022. godine. Novim Zakonom o socijalnoj skrbi trebalo bi se, između ostaloga, omogućiti kvalitetnije i dostupnije socijalne usluge, omogućiti jedinstveni pristup mreži za sve korisnike, kao i pružatelje usluga, zatim standardizacija procesa i kvalitete usluga te transparentnost i jednakost financiranja.

Bitne izmjene zakona se odnose i na rad obiteljskih domova. Stekao se dojam kako je izmjena zakonskih odredbi koje uređuju osnivanje i rad obiteljskih domova bila potaknuta isključivo utvrđenim propustima u radu obiteljskih domova za odrasle osobe. Kako prethodni zakon nije razlikovao obiteljske domove za djecu i mlade od obiteljskih domova za odrasle

osim u dijelu definiranja broja korisnika o kojima skrbe, izmjene koje donosi novi zakon odnose se na sve kategorije obiteljskih domova. Slijedom navedenog, Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22) ne prepoznaje pojam obiteljskih domova, ali pruža mogućnost da fizička osoba kao profesionalnu djelatnost ili kao obrtnik obavlja djelatnost socijalne skrbi te pruža uslugu smještaja. Fizička osoba tako može, između ostalog, pružati socijalnu uslugu smještaja ili boravka, ali pod drugačijim uvjetima nego što su bili do stupanja na snagu ovog zakona. Obiteljski domovi za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji trenutno s nadležnim ministarstvom imaju sklopljen ugovor o pružanju usluge smještaja, s radom će nastaviti do roka predviđenog potpisanim ugovorom. Međutim, novi zakon jasno kaže da obiteljski domovi mogu nastaviti pružati usluge smještaja kao obiteljski domovi najkasnije do 31. prosinca 2026. godine. Po isteku navedenog roka, ukoliko žele nastaviti s radom, obiteljski domovi moraju uskladiti organizacijski oblik sa odredbama novog zakona i provedbenim propisom koji nadležan ministar treba donijeti, a odnosi se na mjerila za pružanje socijalnih usluga za pravne i fizičke osobe. Sukladno uvjetima propisanim novim zakonom te zakonom kojim se uređuje rad ustanova, fizičke osobe mogu osnovati dom socijalne skrbi, odnosno, ukoliko ne ispunjavaju postavljene kriterije za osnivanje i rad doma, mogu se baviti udomiteljstvom, također pod posebnim uvjetima i propisima.

Izradom Nacionalnog plana razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine, Vlada Republike Hrvatske pokušava riješiti pitanje veće dostupnosti usluga i ponude novih vrsta usluga, a osim toga, unaprijediti upravljanje istim te osnažiti kapacitete pružatelja usluga. Spomenuti plan nadležno je ministarstvo objavilo u prosincu 2021. godine, a kako bi se ciljevi utvrđeni Nacionalnim planom razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. godine do 2027. godine postigli, paralelno je obavljen i Akcijski plan razvoja socijalnih usluga od 2021. do 2024. godine.

Nadalje, Vlada Republike Hrvatske je početkom 2021. godine donijela odluku o izradi Nacionalnog plana za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2021. do 2026. godine na prijedlog Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, međutim, isti zasad nije objavljen. Cilj Nacionalnog plana je unaprjeđenje javnih politika za prava djeteta kroz ključna područja koja uključuju, između ostalog, jednake mogućnosti za svu djecu, jačanje socijalnih prava djece, suzbijanje diskriminacije i socijalne isključenosti, život djece bez nasilja, zaštitu djece u pravosudnim postupcima te sudjelovanje djece u

odlučivanju u svim područjima koja se odnose na njihov život. Sve nabrojane izmjene tiču se, više ili manje, i djece za koju postoji rizik od izdvajanja iz biološke obitelji te djece koja su već izdvojena i smještena u javnoj skrbi.

Rad obiteljskih domova u Hrvatskoj, sve do stupanja na snagu novog Zakona o socijalnoj skrbi u veljači 2022. godine, bio je reguliran je spomenutim Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20) te sljedećim pravilnicima: Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (Narodne novine 40/14, NN 66/15), Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (Narodne novine, br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 28/21) i Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga (Narodne novine 143/14). Nabrojani pravilnici prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22) ostaju na snazi sve do donošenja novih provedbenih propisa, a koje je ministar dužan donijeti u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22).

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20) smještaj je definirao kao socijalnu uslugu skrbi izvan vlastite obitelji, a koja može biti priznata korisniku kao institucijska skrb u nekom od postojećih centara za pružanje usluga u zajednici, domova socijalne skrbi ili kod drugih pružatelja usluga kao što su trgovačka društva, udruge, vjerske zajednice te druge strane i domaće pravne osobe. Pravo na smještaj korisniku moglo je biti priznato i kao izvaninstitucijska skrb u obiteljskom domu (pružatelj usluge je fizička osoba koja uslugu obavlja kao profesionalnu djelatnost) ili udomiteljskoj obitelji. Međutim, Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) uvedene su određene promjene pa se smještaj prepoznaje kao socijalna usluga koja se pruža korisnicima kao institucijska skrb u domu socijalne skrbi ili kod drugih pružatelja usluga, odnosno kao izvaninstitucijska skrb u udomiteljskoj obitelji.

Općenito govoreći, prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20) socijalna usluga smještaja obuhvaćala je stanovanje korisnika, osiguravanje prehrane, njegu i brigu o zdravlju korisnika, fizikalnu terapiju, odgoj i obrazovanje, psihosocijalnu rehabilitaciju korisnika i socijalni rad, dostupnu radnu terapiju i radne aktivnosti te aktivno provođenja vremena, a sve prilagođeno potrebama i izboru korisnika. Isti zakon razlikovao je dvije vrste smještaja po njegovom trajanju, a to su privremeni i dugotrajni smještaj, međutim, novi zakon donosi određene promjene po pitanju

same definicije smještaja te ne prepoznaje pojmove dugotrajnog i privremenog smještaja. Smještaj se naime po njemu definira kao usluga kojom se korisniku pruža intenzivna skrb i zadovoljenje osnovnih životnih potreba, stanovanje i organizirane aktivnosti uz stalnu stručnu i drugu pomoć, a u situacijama kada navedeno ne može osigurati obitelj. Smještaj se može priznati tijekom pet radnih dana ili tijekom svih dana u tjednu.

Novi zakon razlikuje nekoliko vrsta smještaja, a to su usluge smještaja u kriznim situacijama, usluga smještaja radi provođenja psihosocijalnih tretmana, usluga smještaja radi provođenja rehabilitacijskih programa te usluge smještaja u drugim slučajevima. Prema spomenutom zakonu, usluga smještaja u kriznim situacijama se priznaje, uz druge propisane slučajeve kada je ugrožena dobrobit, zdravlje ili život korisnika, radi smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi te djeci o kojoj roditelji nisu u mogućnosti privremeno skrbiti zbog bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih poteškoća. Određeno je da takav smještaj može trajati najduže šest mjeseci, a iznimno do godinu dana (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22).

Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20) bilo je propisano da bi se djetetu, posebno onom mlađem od sedam godina, pravo na privremeni smještaj trebao priznati u obiteljskom domu ili udomiteljskoj obitelji, a ukoliko to nije moguće učiniti u trenutku potrebe, djetetu se priznavalo pravo privremenog smještaja u neki od postojećih domova socijalne skrbi, centara za pružanje usluga u zajednici ili kod drugog pružatelja usluga. Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) utvrđeno je da uslugu smještaja pruža dom socijalne skrbi i drugi pružatelji usluga (udruga, vjerska zajednica i druga pravna osoba; udomiteljska obitelj ili fizička osoba kao profesionalnu djelatnost ili kao obrtnik). Istim zakonom izričito je navedeno da se djetetu, posebno mlađem od sedam godina, pravo na smještaj prije svega treba priznati u udomiteljskoj obitelji, a iznimno, u domu socijalne skrbi ili kod drugog pružatelja usluga (udruga, vjerske zajednice i druge pravne osobe). Stječe se dojam da ovako formulirane zakonske odredbe smještaj kod fizičkih osoba koje pružaju uslugu smještaja kao profesionalnu djelatnost djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno, obiteljske domove, gledaju isključivo kao institucionalnu skrb, a ne kao oblik skrbi koji je po svojim obilježjima specifičan u odnosu na institucionalnu, ali i udomiteljsku skrb.

Novi Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22) ne uređuje na isti način situacije kada je potrebno tijekom duljeg vremenskog perioda pružiti intenzivnu skrb i zadovoljavanje drugih životnih potreba djetetu bez roditelja te djetetu koje roditelji zanemaruju, odnosno, u odnosu na kojeg zlorabe svoje roditeljske dužnosti, a koje je prethodni zakon uređivao tako da je pružao mogućnost da se istima osigurava dugotrajni smještaj u obiteljskom domu, udomiteljskoj obitelji ili organiziranom stanovanju. Naime, Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) predviđeno je da se djetetu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u iznimnim situacijama, prizna usluga smještaja u udomiteljskoj obitelji dok za to traje potreba, a najduže do 26.godine života.

3. Što su obiteljski domovi?

Različiti povijesni razvoji i društveni pogledi država utjecali su na stvaranje aktualnih modela alternativne skrbi za djecu, ali osim izraženih razlika u karakteristikama i obilježjima svakog modela, vidljive su i određene sličnosti sukladno kojima se oblici skrbi o djecu mogu kategorizirati na određen način.

Prva se podjela odnosi na formalnu i neformalnu skrb (Vidović i Ivković, 2010.) Kada se djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi odlukom nadležne državne institucije priznaje smještaj u udomiteljsku obitelj, smještaj u odgovarajuću ustanovu ili je u konačnici djetetu omogućeno posvojenje, radi se formalnom obliku skrbi. S druge strane, djeca čiji roditelji nisu u mogućnosti skrbiti o njima mogu biti smještena i u neformalne oblike skrbi, bez prethodno donesene odluke nadležnog tijela, što podrazumijeva privatnu skrb u obiteljskom okruženju, najčešće kod članova proširene obitelji i bliskih obiteljskih prijatelja (Vidović i Ivković, 2010.).

Nadalje, Smjernice za alternativnu skrb o djeci (Vidović i Ivković, 2010.) razlikuju modele skrbi prema okruženju u kojem se ona pruža pa se tako spominje srodnička skrb, udomiteljska skrb, smještaj u obiteljski oblik skrbi ili okruženje nalik obitelji, institucionalna skrb te samostalno stanovanje uz nadzor. Srodnička skrb može biti po nalogu nadležnog tijela ili po dogovoru članova obitelji, a pruža se unutar proširene obitelji djeteta i drugih bliskih osoba. Prema Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (Bulić i sur., 2012.) udomiteljstvo se definira kao model skrbi u kojem udomiteljska obitelj pruža uslugu smještaja temeljem odobrenja za rad od strane nadležne stručne službe te je kvalificirana i

praćena za pružanje takve skrbi. Udomiteljsku obitelj čine osobe koje nisu članovi primarne obitelji smještenog djeteta. Za razliku od udomiteljstva, institucionalna skrb je ona koju pružaju odrasle osobe kroz profesionalnu ulogu u okruženju koje nije obiteljsko. Samostalno stanovanje djece uz nadzor prikazuje kroz stambene zajednice ili zajednice mladih koje su najčešće namijenjene za djecu starije životne dobi koja se samostalno brinu o svakodnevnim potrebama uz pomoć stručnjaka, s ciljem integracije u zajednicu i pripreme za izlazak iz sustava. Nadalje, Sladović Franz (2016.) navodi da smještaj djece u okruženje nalik obitelji ili u obiteljski oblik skrbi podrazumijeva manje grupne domove ili privatne obiteljske domove koji skrbe istovremeno za manji broj djece unutar određene lokalne zajednice. Ovakav oblik skrbi kombinacija je obiteljske i profesionalne usluge.

Cantwell i Nigel (2010., prema Bulić i sur., 2012.) razlikuju obiteljsku skrb i skrb sličnu obiteljskoj. Obiteljska skrb podrazumijeva sustav dugotrajne ili privremene skrbi koju može odobriti, ali ju ne mora nužno nalagati nadležno tijelo, a u tom se slučaju djetetu osigurava smještaj u kućanstvo obitelji čiji je član izabran i osposobljen za pružanje skrbi te kojem se za to daje određena financijska potpora, ali i druge vrste podrške. Sustav u kojem se skrb pruža djeci u manjim grupama te na način i u uvjetima koji nalikuju autonomnoj obitelji, s jednom ili više osoba koje vrše roditeljsku ulogu kao skrbnici, ali ne u kućanstvu tih osoba naziva se skrb slična obiteljskoj. Prema navedenim definicijama obiteljski domovi bili bi vrsta obiteljske skrbi. Sladović Franz (2016.) ističe specifičnost spomenutih oblika skrbi, a to je istovremeno postojanje određenih obilježja institucionalne skrbi te obilježja udomiteljstva.

Temeljem navedenog, alternativna skrb može se definirati kao neformalni ili formalni sustav u kojem se o djetetu skrbi izvan njegovog roditeljskog doma odlukom nadležnog tijela, a na inicijativu roditelja, primarnog skrbnika ili samog djeteta, odnosno, po nahođenju pružatelja skrbi i nadležnih institucija (Bulić i sur., 2012.).

O kojem god obliku skrbi se radi, okruženje u kojem dijete odrasta treba biti u najvećoj mogućoj mjeri nalik obiteljskoj. Smatra se da korištenje institucionalne skrbi treba biti ograničeno, a prednost se daje alternativnim oblicima skrbi poput udomiteljstva i obiteljskih domova za koje se smatra da u odnosu na institucije nude humaniji, individualiziraniji i na dijete usmjeren pristup (Sladović Franz, 2004.).

Socijalne usluge i smještaj obiteljskog tipa važna su dopuna i opcija dosad preferiranim i u praksi ustaljenim tipovima smještaja, udomiteljstvu i institucionalnoj skrbi. Pojavom i razvojem

novih oblika skrbi za djecu i socijalnih usluga, granice među oblicima alternativne skrbi postaju manje prepoznatljive, no s obzirom na široku lepezu specifičnih potreba djece, važno je da i dalje postoje (Sladović Franz, 2016.).

Jasne i sveobuhvatne definicije obiteljskih domova nema, s obzirom na ograničenost i nedostatak istraživanja i znanstvenih radova o ovoj temi. Uočavaju se nejasnoće vezano za terminologiju i poimanje obiteljskog doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Međutim, ne nailaze se samo poteškoće u definiranju obiteljskih domova. Dostupna strana i domaća literatura te postojeća istraživanja uglavnom daju široke definicije svih oblika alternativne skrbi pa se tako i udomiteljstvo i institucionalna skrb kao dosad u praksi najzastupljeniji oblici skrbi razlikuju po nacionalnim zakonodavstvima. Svaka država ima različite standarde i uvjete osnivanja i rada alternativnih oblika skrbi što vodi i različitom imenovanju pojmova i značajnom varijabilitetu u modelima usluga. Istraživanje koje je proveo Eurochild 2009. godine u 30 europskih zemalja vezano za alternativnu skrb o djeci jasno prikazuje razlike u poimanju oblika skrbi za djecu te se stoga i sam sustav prikupljanja podataka o djeci u javnoj skrbi izrazito razlikuje. Takvo stanje vodi nedostatku dosljednih i usporedivih podataka (Eurochild, posjećeno 30. siječnja 2022., mrežna stranica:

<https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/attachments/Children%20in%20Alternative%20Care%20National%20Surveys.pdf>).

Ako se usmjerimo na hrvatsko zakonodavstvo, obiteljski domovi prvi se put spominju 2003. godine u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 103/2003) koji navodi da djelatnost socijalne skrbi mogu obavljati i obiteljski domovi. Prethodno, Zakonom o socijalnoj skrbi koji je stupio na snagu 1997. godine (NN 73/1997) nije bilo omogućeno pružanje usluga smještaja u obiteljskim domovima, ali je bilo omogućeno pružanje usluge smještaja u udomiteljskim obiteljima. Zakonom iz 2003. godine bilo je određeno da obiteljski dom pruža skrb izvan vlastite obitelji za najmanje šest, a najviše 20 korisnika bez da razlikuje određene kategorije korisnika, npr. djecu i odrasle. Tek 2007. godine, stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 79/2007) ograničen je broj korisnika za pružatelje usluge smještaja djeci na četvero do desetero djece te su prošireni uvjeti i jasnije postavljeni kriteriji za pružanjem usluga obiteljskog doma. Obiteljski su domovi dakle na formalno pravni način u sustav socijalne skrbi uvedeni 2003. godine, a daljnjim izmjenama i donošenjem novih zakona radile su se određene promijene i pomaci.

Može se reći da su obiteljski domovi rezultat donošenja Zakona o udomiteljstvu (NN 79/2007) koji je ograničio broj korisnika te usluge po udomiteljskoj obitelji bez obzira na korisničku skupinu (Becker i sur., 2013.). Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 73/1997) bilo je tada dopušteno da udomiteljska obitelj skrbi o najviše deset korisnika, dok je taj broj Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 103/2003), sveden na najviše pet, odnosno tri odrasla korisnika ili jedno dijete ako je udomitelj samac Budući da je u trenutku donošenja Zakona o udomiteljstvu, velik broj udomiteljskih obitelji već je skrbio o znatno većem broju korisnika, u sustav je uveden oblik skrbi pod nazivom obiteljski dom kako bi se legaliziralo postojeće stanje i kako bi se takvim obiteljima omogućila pravna osnova za nastavak pružanja skrbi. Na taj je način postalo moguće skrbiti o većem broju korisnika u jednoj obitelji (Becker i sur., 2013.) Broj korisnika u udomiteljskim obiteljima ograničen je 2003. godine te su uvedene odredbe o zabrani rada udomiteljskoj obitelji i obiteljskom domu za koje se utvrdi da smještava korisnike bez dozvole ili odobrenja nadležne institucije, odnosno, ako smještava veći broj korisnika od broja propisanog i utvrđenog zakonom. Zakonom o udomiteljstvu (NN 79/2007) određeno da udomitelj koji na dan stupanja na snagu novoga zakona ima na smještaju veći broj korisnika od broja propisanog, nastavlja skrbiti o zatečenim korisnicima dok ti korisnici ostvaruju pravo na skrb izvan vlastite obitelji.

Treba naglasiti da se pojam obiteljskih domova ponovno gubi donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22), ali da je ostala mogućnost da fizičke osobe pružaju uslugu smještaja kao profesionalnu djelatnost ili kao obrtnik. Međutim, istim zakonom nije izričito navedeno da fizička osoba koja pruža uslugu smještaja kao profesionalnu djelatnost ili kao obrtnik to treba čini u obiteljskom domu.

3.1. Obiteljski domovi za djecu i mlade bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20) definira obiteljski dom kao oblik pružanja usluge smještaja ili boravka za četvero do desetero djece koja žive ili borave s obitelji pružatelja usluge. Uslugu smještaja ili boravka pruža formalno jedan punoljetan član obitelji koji je u ulozi predstavnika obiteljskog doma, a ovisno o broju i vrsti korisnika on može zaposliti i druge radnike. Članovi obitelji predstavnika obiteljskog doma također mogu sudjelovati u pružanju socijalne usluge bez zasnivanja radnog odnosa, a usluge

u obiteljskom domu ne može pružati samac. Postoji nekoliko uvjeta koje je morao ispunjavati predstavnik obiteljskog doma, a to je da ima hrvatsko državljanstvo (stranac pod određenim uvjetima), da je osoba sa sposobnostima za odgoj, čuvanje, njegu i zadovoljavanje drugih potreba korisnika, da je zdravstveno sposobna te da stupanj obrazovanja koji ima nije ispod srednje stručne spreme. Ono što treba napomenuti jest da navedenim zakonom nije bila propisana obveza pohađanja edukacija ili tečajeva predstavnika i članova obiteljskih domova prije ili tijekom pružanja usluge, a koji se odnose na njegu djece i stjecanje dodatnih znanja i vještina za prepoznavanje specifičnih potreba djece. Nadalje, predstavnik obiteljskog doma niti član njegove obitelji nije mogao pružati usluge u obiteljskom domu ako u odnosu na nekog od njih postoji zapreka za obavljanje djelatnosti socijalne skrbi iz čl.213. st.1. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20). U obitelji u kojoj su odnosi među članovima narušeni i poremećeni te u obitelji u kojoj bi zbog određene bolesti člana obitelji bilo ugroženo zdravlje i drugi interesi korisnika prema mišljenju centra za socijalnu skrb, također nije bilo moguće pružati socijalne usluge.

Istim je zakonom bilo određeno da fizička osoba samostalno obavlja profesionalnu djelatnost usluge smještaja ili boravka u obiteljskom domu te o tome na propisan način vodi potrebnu dokumentaciju i evidenciju, a u konačnici o tome nadležnom ministarstvu i jedinici područne (regionalne) samouprave redovno dostavlja izvješće. Navedene obveze fizičke osobe koja pruža socijalnu uslugu kao profesionalnu djelatnost postoje i dalje te su uređene i novim Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22).

Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20) bilo je uređeno da fizičke osobe koje kroz profesionalnu djelatnost pružaju socijalne usluge, prihod mogu ostvarivati izravno naplatom od korisnika (kada je riječ o djeci i mladima naplatom od roditelja, odnosno obveznika uzdržavanja) ili temeljem ugovora sklopljenog s nadležnim ministarstvom za svakog korisnika kojem se pravo na uslugu priznaje rješenjem nadležnog centra za socijalnu skrb (ako je pružatelj u mreži socijalnih usluga). Osim toga, prihodi su se mogli ostvariti i putem fondacija, darovnica i zaklada. Međutim, usprkos mogućnostima vezanim za financiranje, postojeći obiteljski domovi financirani su isključivo iz državnog proračuna, temeljem ugovora sklopljenog s nadležnim ministarstvom. Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22) navodi da pružatelj socijalne usluge koji je u mreži socijalnih usluga, a čiji osnivač nije Republika Hrvatska, naplaćuje uslugu priznatu djetetu u cijelosti ili djelomično od roditelja ili

drugog obveznika uzdržavanja, osim ako su oni korisnici zajamčene minimalne naknade. Ukoliko dijete ostvaruje redovan mjesečni prihod, u plaćanju usluge dužno je sudjelovati u iznosu do 30% visine svojih prihoda, ali nije dužno sudjelovati u plaćanju usluge svojom imovinom. Sudjelovanje u plaćanju treba biti uređeno posebnim pravilnikom. Nadalje, nadležno ministarstvo može djelomično ili u potpunosti preuzeti plaćanje određene usluge koja je korisniku priznata temeljem rješenja nadležnog tijela.

3.2. Minimalni uvjeti za pružanje socijalnih usluga i način rada u obiteljskim domovima

Posebnim pravilnikom propisani su minimalni uvjeti za pružanje socijalnih usluga i način rada pružatelja usluga. U njemu postoje odredbe koje su zajedničke za sve pružatelje usluga te one koje su specifične za pojedine kategorije korisnika. Konkretno, Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) propisuje vrstu, minimalni sadržaj i opseg usluge koja se pruža u odnosu na određenu korisničku skupinu, strukturu i trajanje neposrednog stručnog rada s korisnicima, kao i ostalih poslova te uvjete i minimalni broj stručnih i drugih radnika za svaku pojedinu uslugu. Isti pravilnik propisuje minimalne uvjete prostora i opreme za pružanje socijalnih usluga.

Prema Pravilniku o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) objekt u kojem se pružaju usluge, u ovom slučaju usluge smještaja u obiteljskom domu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, mora ispunjavati uvjete sukladno posebnim propisima iz područja graditeljstva. Predstavnik obiteljskog doma treba imati isprave za valjanu uporabu i održavanje građevine, također u skladu s posebnim propisima te mora posjedovati dokaz o legalnosti objekta. Osim toga, svi pružatelji usluga moraju ostvarivati uvjete koji se tiču osvjetljenja prostorija, prozračivanja i ventilacije, temperature prostorija, visine. U objektu u kojem se pruža usluga mora postojati zaštita od požara, instalacije za dovod pitke vode i odvodnju otpadnih voda, gromobranske instalacije, električne instalacije, telefonski i internetski priključak te važeće isprave o njihovoj ispravnosti.

Prostor u kojem se pruža usluga smještaja ne mora biti isključivo u vlasništvu ili suvlasništvu predstavnika obiteljskog doma ili člana njegove obitelji, već on može biti i u najmu, podnajmu, odnosno zakupu ili podzakupu. Bitno je istaknuti da bi za pružanje usluge smještaja u obiteljskom domu ugovor o najmu ili podnajmu stambenog prostora morao biti sklopljen u trajanju

od najmanje tri godine, odnosno najmanje dvije i pol godine od dana kada se usluga počinje pružati. Prema dostupnim informacijama, trenutno na području Hrvatske nema obiteljskih domova za djecu i mlade čiji je prostor u najmu, odnosno, podnajmu.

Lokacija obiteljskog doma mora biti u naselju ili u blizini naselja, mora biti prometno povezana te imati prilaz prijevoznim sredstvima radi lakšeg ostvarivanja i pristupa zdravstvenim uslugama, odgojnim i obrazovnim, a sukladno potrebama i dobi korisnika. Predstavnik obiteljskog doma korisniku u okviru usluge koju pruža treba osigurati i prijevoz, a u tu svrhu mora osigurati najmanje jedno vozilo (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Sama suština obiteljskog doma jest da se usluge smještaja pružaju isključivo u obiteljskoj kući gdje živi predstavnik obiteljskog doma i članovi njegove obitelji te je navedeno propisano Pravilnikom o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21). Također je propisano da stambeni prostor obiteljskog doma mora sadržavati dovoljan broj spavaonica za sve korisnike i članove obitelji predstavnika obiteljskog doma koje moraju biti dovoljno prostrane i velike kako bi korisnicima pružile sigurnosti, privatnosti i udobnosti, a mogu biti namijenjene najviše za tri osobe. Zatim, prostor obiteljskog doma mora imati potreban broj i drugih prostorija za korisnike, kao što je prostorija za pripremu i serviranje hrane te pranje posuđa, prostor za dnevni odmor te kupaonica i zahod. Prostor za održavanje čistoće rublja može biti organiziran u sklopu kupaonice, a potrebno je osigurati i odgovarajući prostor za skladištenje prehrambenih proizvoda koji je odvojen od prostora u kojem se skladište sredstava za čišćenje i osobnu higijenu. Jedan zahod i jednu kupaonicu može koristiti najviše sedam korisnika. Nadalje, obiteljski dom mora biti opremljen svim nužnim kućanskim uređajima, opremom i namještajem, a sukladno namjeni svake pojedine prostorije te sukladno tehničkim, estetskim i higijenskim standardima. Drugi su detalji također propisani istim pravilnikom (npr. veličina i raspored ležajeva, sadržaj kuhinje, uređenje stubišta, terase i dr.). Okoliš obiteljskog doma mora biti uređen te mora biti dostupno dvorište, igralište, zelena površina, parkiralište i sl., a ovisno o potrebama korisnika. Obiteljski domovi za djecu i mlade prema navedenom Pravilniku nemaju obvezu, kao što su to dužni učiniti pružatelji usluga smještaja do 30 korisnika, osigurati stolove za prematanje djece do 3 godine, sterilizatore ili kuhala i dr. Također, razlika je i u tome da se oko objekta obiteljskog doma ne mora osigurati prostor za igralište, unutar zgrade prostor za provođenje slobodnog vremena korisnika, a za boravak djece u dobi do 3 godine nije potrebno osigurati natkriveni balkon

ili terasu. Kada je riječ o obiteljskim domovima za djecu i mlade, u istima treba biti predviđena i primjereno opremljena prostorija za neometano ostvarivanje osobnih odnosa između roditelja i djece (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Usluge u obiteljskom domu pružaju se samo jednoj korisničkoj skupini, a iznimno dvjema korisničkim skupinama ako su oni srodnici (braća i sestre npr.), međutim, iako je ta mogućnost propisana, ista se prema dostupnim saznanjima uglavnom ne prakticira u postojećim obiteljskim domovima za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Ipak, korištenjem ove opcije u praksi štitili bi se interesi djece prilikom realizacije smještaja kako ne bi došlo do razdvajanja braće i sestara pa se tako u iznimnim situacijama može npr. dijete predškolske dobi, zajedno sa braćom i sestrama školske dobi, smjestiti u obiteljski dom koji skrbi o djeci i mladima školskog uzrasta ili obrnuto. Nejasno ostaje treba li za slične situacije posebno odobrenje nadležnog ministarstva, ukoliko obiteljski dom ima slobodnih kapaciteta za prihvata djece te je moguće kvalitetno organizirati i prilagoditi skrb o djeci njihovim individualnim potrebama.

Prema Pravilniku o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) održavanje higijene prostora, opreme te odjeće i obuće korisnika dužan je osigurati i organizirati predstavnik obiteljskog doma. U obiteljskim domovima koji skrbe za djecu stariju od sedam godina, čišćenje i održavanje prostora i opreme mora se provoditi najmanje jednom u tjednu, pranje i glačanje osobnog rublja korisnika također se provodi minimalno jednom tjedno, dok se pranje i glačanje posteljnog rublja obavlja jednom u dva tjedna. U obiteljskim domovima u kojima su smještena djeca u dobi do sedam godina, čišćenje i održavanje prostora i opreme mora se provoditi svakodnevno, pranje i glačanje osobnog rublja korisnika radi se prema potrebi, a to podrazumijeva i više puta tijekom tjedna, dok se pranje i glačanje posteljine vrši najmanje jednom u tjedan dana.

Djeci i mladima koji se nalaze na smještaju u obiteljskom domu mora se osigurati pet obroka dnevno što podrazumijeva zajuttrak, doručak, ručak, užinu i večeru te je nužno organizirati nabavku i opskrbu potrebnim namirnicama. Opisane aktivnosti održavanja higijene i prehrane može obavljati osoba temeljem zapošljavanja u punom ili nepunom radnom vremenu u obiteljskom domu, a navedene aktivnosti može ispunjavati jedan ili više punoljetnih članova obitelji i bez sklapanja ugovora o radu. Za izvršavanje navedenih obveza, potrebno je osigurati jednu osobu na deset korisnika, međutim, postavlja se pitanje je li broj izvršitelja dovoljan kada je riječ o pripremi

hrane i održavanju higijene dojenčadi s obzirom na pojačane zahtjeve učestalog hranjenja i presvlačenja. Osobe koje u obiteljskom domu obavljaju stručne poslove njege i brige o zdravlju djece, prema Pravilniku o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) ne mogu obavljati poslove vezane za održavanje higijene prostora i opreme, odjeće i obuće te poslove vezane za nabavku i pripremu prehrane. Korisnici također mogu sudjelovati u aktivnostima pripreme obroka u obiteljskim domovima uz predstavnika obiteljskog doma, člana obitelji ili zaposlene osobe.

Predstavnik obiteljskog doma obavezan je osigurati vođenje financijsko-računovodstvenih poslova sukladno svim relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima.

3.3. Usluge i aktivnosti koje pruža obiteljski dom

Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) propisuje kako usluge koje se pružaju djeci i mladima vez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi obuhvaćaju sljedeće aktivnosti: odgoj i njegu korisnika, brigu o zdravlju korisnika, skrb tijekom noći te socijalni rad, psihološku podršku te unaprjeđivanje roditeljskih vještina. Prema navedenom Pravilniku, obiteljski domovi mogu pružati uslugu stanovanja, odgoja, njege i brige o zdravlju korisnika, dok nije određeno da pružaju i preostale navedene usluge.

Briga o zdravlju za korisnike smještaja obiteljskog doma podrazumijeva praćenje općeg zdravstvenog (tjelesnog i psihičkog) stanja djeteta te njegovog rasta i razvoja. Osim toga, briga o zdravlju zahtjeva organiziranje i pružanje zdravstvenih preventivnih usluga te općenito zaštitu i unaprjeđivanje zdravlja korisnika kroz dostupne primarne i specijalističke usluge. Briga o zdravlju uključuje i izvršavanje planiranih postupaka zdravstvene skrbi, dijeljenje i nadzor nad uzimanjem propisane terapije, prepoznavanje hitnih stanja i pružanje prve pomoći. Nužna je pravovremena i redovna suradnja s liječnicima, savjetodavno-edukativni rad i higijensko-epidemiološki nadzor. Osobe zadužene za brigu o zdravlju korisnika u obiteljskim domovima su medicinska sestra i odgajatelj (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Njega djeteta u dobi do jedne godine koje je korisnik smještaja obiteljskog doma uključuje njegu lica i tijela, presvlačenje i održavanje higijene te previjanje pelena, a provodi ju medicinska sestra. Njega djeteta u dobi od jedne do tri godine podrazumijeva uz gore navedene aktivnosti i

njegu zuba, higijenu nakon hranjenja ukoliko je dijete nesamostalno te pomoć pri obavljanju fizioloških potreba, a provodi ju medicinska sestra i odgajatelj predškolskog odgoja (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Odgoj djece smještajne u obiteljskom domu, a koja su u dobi do tri godine uključuje niz aktivnosti kao što je poticanje psihomotornog razvoja, uspostavljanje ritma spavanja; pružanje prikladnih vizualnih i slušnih, taktilnih i osjetilnih podražaja; govorna komunikacija s djetetom i razvijanje aktivne pažnje te orijentacijske sposobnosti. Odgoj djece spomenute dobi odnosi se i na razvoj motoričkih sposobnosti i fine motorike, poticanje, praćenje i usvajanje vještina puzanja, sjedenja, stajanja i hodanja. Za djecu niske kronološke dobi nužno je poticanje emocionalnog izražavanja i razvoja govora. Odgojem djeca usvajaju kulturu hranjenja, te primjerenim poticajima stječu kontrolu fizioloških potreba te vještine samostalnog odijevanja, obuvanja i hranjenja. Odgoj djeteta do treće godine života podrazumijeva i poticanje uspostavljanja kvalitetnih odnosa s vršnjacima te priređivanje i dostupnost raznolikih aktivnosti u domu (sportskih, glazbenih, umjetničkih). Medicinska sestra ili odgajatelj predškolskog odgoja su osobe koje brinu o odgoju djece ove dobne skupine. Za razliku od njih, za djecu smještenu u obiteljskom domu koja su starosti od tri do sedam godina, odgoj provodi odgajatelj predškolskog odgoja. On podrazumijeva učenje primjerenih oblika ponašanja i kulturnog ophođenja u odnosu na druge osobe, poticanje primjerenog međusobnog druženja i pomoći, uspostavljanje i održavanje odnosa povjerenja. Odgoj djece ove dobne skupine podrazumijeva uključivanje i pripremu djeteta za polazak u predškolu, odnosno školu, te suradnju sa stručnim radnicima predškolske i školske ustanove. Odgoj djeteta od tri do sedam godina uključuje stimulaciju i mogućnost sudjelovanja u kulturnim i sportsko-rekreacijskim aktivnostima u ustanovi i izvan ustanove te podršku djeci na uključivanje i pohađanje slobodnih aktivnosti u skladu sa njihovim željama i mogućnostima. Organizacija odlaska djece na kulturno-umjetnička događanja izvan ustanove te organizacija izleta također su dio odgoja. Djeca predškolske dobi kroz odgoj trebaju dobiti poticaj i stjeći vještine samostalnog obavljanja osobne higijene, odijevanja i obuvanja te održavanja čistoće odjeće i obuće. Radne navike djeca stječu i usvajaju kroz sudjelovanje u održavanju higijene prostora u kojem borave, samostalnom uzimanju hrane i slično. Zadatak odgajatelja je da potiče intelektualni, emocionalni i motorički razvoj djece, da uočava potencijalna odstupanja u razvoju te predlaže eventualno daljnje obrade s ciljem utvrđivanja poteškoća i njihovog otklanjanja. Također, zadatak odgajatelja je i poticati verbalnu komunikaciju, uočiti poteškoće u razvoju govora te uključiti dijete koje je u

potrebi u tretman logopeda. Dio odgoja je organiziranje i sudjelovanje na raznim sportskim, glazbenim i umjetničkim aktivnostima unutar i izvan doma.

Odgoj djece i mladih u dobi od sedam do dvadeset i jedne godine koji su korisnici usluge smještaja u obiteljskom domu podrazumijeva podržavanje primjerenog međusobnog druženja i pomoći, uspostavljanje i održavanje odnosa povjerenja te podrazumijeva savjetovanje i pružanje podrške djeci i mladima. Zadatak je odgajatelja učenje prepoznavanja svojih i tuđih emocija te izražavanja istih na odgovarajući način, razvijanje samopouzdanja i samokontrole djece i mladih te prevencija rizičnih oblika ponašanja. Odgoj djece i mladih uključuje i osiguravanje školskih udžbenika i potrebnog školskog pribora, pomoć i potporu u savladavanju nastavnog gradiva te razvoj samostalnosti u savladavanju školskih obveza. Djecu i mlade se uči usvajanju navika zdrave prehrane te oni sudjeluju u pripremi jelovnika, u nabavi namirnica i pripremanju obroka, a usvajaju i prakticiraju kulturno ponašanja tijekom jela. Djeca i mladi kroz primjeren odgojni pristup razvijaju radne navike te sudjeluju u održavanju čistoće stambenog prostora koji koriste te okoliša doma. Odgoj se u konačnici odnosi i na usvajanje kulturnih navika i ophođenja, poticanje sudjelovanja djece i mladih u raznim aktivnostima organiziranim u domu i izvan njega, a u skladu sa njihovim željama i potrebama, dostupnost i organizaciju odlaska na kulturno-umjetnička događanja izvan ustanove te izlete. Odgoj djece i mladih za cilj ima stjecanje vještina za samostalan život izvan ustanove. Opisane aktivnosti provodi odgajatelj, međutim, specifično je da odgoj djece i mladih u obiteljskom može pružati i suradnik u odgoju ukoliko obiteljski dom u okviru propisanog mjerila potrebnog broja izvršitelja osigura minimalno jednog odgajatelja u polovici radnog vremena (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Skrb tijekom noći za djecu kojoj je priznata usluga smještaja, a koja su u dobi do godine dana podrazumijeva hranjenje i mijenjanje pelena, praćenje ponašanja i navika djeteta, pripremu za spavanje, kao i buđenje te nadzor i provođenje drugih potrebnih aktivnosti tijekom noći. Za djecu u dobi od jedne do tri godine skrb tijekom noći uključuje praćenje ponašanja i navika djeteta, pripremu za spavanje te buđenje djeteta, nadzor i provođenje drugih potrebnih aktivnosti. Skrb za novorođenčad tijekom noći provodi medicinska sestra, a skrb tijekom noći za djecu od jedne do tri godine provodi odgajatelj. Pravilnikom nije izričito navedeno da se skrb tijekom noći odnosi i na obiteljske domove iako u praksi imamo obiteljske domove koji skrbe o djeci u dobi do godine dana (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Ovaj nedostatak u pravnim okvirima utječe na kvalitetu pružene skrbi te nije u interesu smještene djece.

Socijalni rad koji se pruža korisnicima na smještaju uključuje niz aktivnosti od kojih valja istaknuti pružanje pomoći i podrške te praćenje korisnika tijekom prilagodbe. Socijalni radnik provodi savjetodavni rad koji može biti individualni i grupni, pomaže korisniku pri zadovoljavanju svakodnevnih potreba te pri rješavanju konfliktnih i drugih kriznih situacija. Socijalni radnik surađuje s nadležnim centrima za socijalnu skrb i drugim institucijama, prati individualni programa rada te vodi potrebnu evidenciju i dokumentaciju. Obveza socijalnog radnika je praćenje kvalitete skrbi roditelja, dinamike i kvalitete kontakata djeteta i mlade osobe sa roditeljima ili drugim članovima obitelji te u konačnici priprema korisnika za otpust (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Korisnicima kojima je priznata usluga smještaja osigurava se i psihološka podrška koja podrazumijeva pružanje pomoći i potpore korisniku te njegovo praćenje u periodu prilagodbe, ali i tijekom smještaja. Psihološka podrška uključuje psihologijsku obradu korisnika, grupni i individualni savjetodavni rad te primjenu različitih oblika savjetovanja. Između ostalog, ona uključuje i pripremu korisnika za otpust ili prekid pružanja usluge te druge aktivnosti (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

U aktivnosti koje provodi obiteljski dom za djecu bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) izričito ne navodi pružanje usluge socijalnog rada koji provodi socijalni radnik te psihološku podršku koju provodi psiholog, međutim, kod određivanja minimalnog broja izvršitelja usluge, određen je broj istih.

3.4. Stručni rad u obiteljskim domovima

Uslugu smještaja u obiteljskom domu za djecu bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi može pružati predstavnik obiteljskog doma, njegov bračni partner i djeca, srodnici u pravoj i pobočnoj liniji do drugog stupnja koji stanuju u istom kućanstvu te druge zaposlene osobe ako ispunjavaju uvjete propisane Pravilnikom o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21). Predstavnik obiteljskog doma dužan je prije početka pružanja usluga u obiteljskom domu ishoditi pisani pristanak svih punoljetnih članova obitelji koji žive u

obiteljskom domu. Članovi obitelji mogu pružati usluge u obiteljskom domu na temelju ugovora o radu ili bez ugovora o radu ukoliko ispunjavaju propisane uvjete i ukoliko nisu zaposlene kod drugog poslodavca u punom radnom vremenu, odnosno, ukoliko ne obavljaju drugu djelatnost samostalnog rada kao fizičke osobe u punom radnom vremenu (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Istim je Pravilnikom određen minimalni broj i vrsta izvršitelja koji rade u neposrednom radu s korisnicima obiteljskog doma te minimalni broj drugih izvršitelja, a sukladno broju i potrebama korisnika, vrstama usluga i aktivnostima te načinu njihova provođenja. Broj izvršitelja socijalne usluge može se povećati ili smanjiti proporcionalno broju korisnika te broju i vrsti pruženih usluga.

Gore opisane usluge koje se pružaju djeci bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi pružaju osobe koje zadovoljavaju minimalne uvjete određene Pravilnikom o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21). Navedenim je pravilnikom određeno da medicinska sestra mora imati završeno srednjoškolsko obrazovanje za medicinsku sestru ili tehničara, da odgajatelj predškolskog odgoja mora imati završen preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, da odgajatelj treba imati završen preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij iz područja društvenih znanosti (edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, socijalne djelatnosti, kineziologije, logopedije, pedagogije i psihologije), te da odgajatelj koji stanuje s djecom u okviru usluge smještaja i obiteljskog doma ima završeno četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje i izobrazbu za rad sa zlostavljanom i zanemarivanom djecom. Također je propisano da psiholog mora imati završen diplomski sveučilišni studij psihologije, socijalni radnik mora imati završen preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij socijalnog rada, dok bi suradnik u odgoju trebao imati završeno četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje i izobrazbu za rad sa zlostavljanom i zanemarivanom djecom. U Pravilniku nije navedeno što podrazumijeva izobrazba za rad sa zlostavljanom i zanemarenom djecom.

Treba napomenuti da su uglavnom predstavnici postojećih obiteljskih domova osobe sa srednjom stručnom spremom, kao i članovi njihovih obitelji koji sudjeluju u skrbi o djeci. Stručni radnici i to socijalni radnici i psiholozi trenutno nisu zaposleni u postojećim obiteljskim domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a zaposleni su uglavnom odgajatelji i njegovatelji. Radi se o jednom ili dva zaposlena stručna radnika u postojećim obiteljskim domovima.

Minimalni broj izvršitelja usluge smještaja u obiteljskom domu za djecu bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi prema Pravilniku na slijedeći način: za djecu u dobi od tri godine predviđeno je na deset korisnika 0,2 izvršitelja za brigu o zdravlju, socijalni rad, i psihološku podršku te 3,5 izvršitelja za njegu, skrb tijekom noći i odgoj; za djecu u dobi od tri do sedam godina predviđeno je na deset korisnika 0,2 izvršitelja za brigu o zdravlju, socijalni rad, i psihološku podršku te 3,5 izvršitelja za skrb tijekom noći i odgoj; za djecu i mlade u dobi od sedam do dvadeset i jedne godine predviđeno je na deset korisnika 0,2 izvršitelja za brigu o zdravlju, socijalni rad i psihološku podršku te 3,5 izvršitelja za skrb tijekom noći i odgoj (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21).

Akcijским planom razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. godine do 2024. godine predviđeno je zapošljavanje dodatnog broja radnika za pružanje socijalnih usluga te bi za poboljšanje kvalitete rada obiteljskih domova značajnu ulogu imalo financiranje ili sufinanciranje stručnog radnika od strane nadležnog ministarstva. Jačanje ljudskih potencijala pružatelja socijalnih usluga predviđeno je Nacionalnim planom razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine te je na predstavnicima obiteljskih domova da se, sukladno potrebama i organizaciji rada obiteljskog doma, dodatno informiraju o eventualnim mogućnostima dodatnog zapošljavanja stručnih radnika.

Iako je stupio na snagu novi Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22), još uvijek nisu doneseni novi pravilnici koji će uređivati mjerila za pružanje socijalnih usluga, između ostalih i onih koje pružaju predstavnici obiteljskih domova, odnosno, fizičke osobe. Baš kao i trenutno važećim, novim će pravilnikom također biti propisani uvjeti opreme, prostora, stručnih i drugih radnika, način, sadržaj i opseg pružanja usluga. Treba napomenuti da će mjerila za socijalnu uslugu smještaja biti uređena na drugačiji način od dosadašnjeg, a ovisno o broju korisnika za koje će biti osigurani kapaciteti, npr. razlikovat će uvjeti za pružatelja usluge koji će skrbiti do desetero djece, od uvjeta za pružatelja usluge koji će skrbiti za više od desetero djece. Ovisno o tome kako će novi pravilnici uređivati pitanje pružanja usluge smještaja djece i mladih, moći će se zaključiti radi li se o svojevrsnom napretku alternativne skrbi. Donošenje novih provedbenih propisa svakako treba promatrati kao priliku kojom se zahtjeva, ali i omogućava veća razina kvalitete pružene usluge te ujednačenost kvaliteta različitih pružatelja.

3.5.Mreža socijalnih usluga

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22) te zakonu koji je prethodio potonjem, socijalne usluge pružaju se u mreži i izvan mreže socijalnih usluga, a mrežom socijalnih usluga uređen je potreban broj i vrsta usluga za cjelokupno područje Hrvatske. Fizičke osobe koje su dosad pružale socijalne usluge te su s nadležnim ministarstvom sklopile ugovor o pružanju usluga, nalazile su se u mreži. Socijalne usluge mogle su se pružati i izvan mreže te to mogu i nadalje uz uvjet da su fizičke osobe pribavile rješenje o ispunjavanju minimalnih uvjeta, odnosno, mjerila, za pružanje socijalnih usluga, ali nisu sklopile ugovor s nadležnim ministarstvom. Za pružanje usluga u mreži socijalnih usluga nadležno ministarstvo provodi postupak pregovaranja i sklapanja ugovora o pružanju socijalnih usluga u mreži, a pregovara se o vrsti, cijeni i količini usluge. Svemu prethodi javni poziv za podnošenje ponuda koji raspisuje po potrebi nadležno ministarstvo, a na koji se mogu javiti svi pružatelji socijalnih usluga koji imaju izvršno rješenje nadležnog tijela o ispunjavanju mjerila za pružanje usluga. Postojeći obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi nalaze se u spomenutoj mreži, a prema dostupnim informacijama izvan mreže ne postoji niti jedan obiteljski dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Ispunjavanje uvjeta za pružanje socijalnih usluga fizičkih osoba kao profesionalne djelatnosti određenih Pravilnikom o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, 66/15, 56/20, 28/21) ispitivala je jedinica područne (lokalne) samouprave, odnosno, imenovano povjerenstvo te na temelju zapisnika i utvrđenog činjeničnog stanja o tome se donosilo rješenje. Nakon izdavanja rješenja predstavnik obiteljskog doma nadležnom ministarstvu zajedno sa spomenutim rješenjem dostavljao je zahtjev za upis u evidenciju fizičkih osoba. Kada je upis u evidenciju fizičkih osoba koje profesionalno pružaju socijalne usluge završen, obiteljski dom mogao je započeti s radom.

Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) predviđeno je da ispunjenost mjerila za pružanje socijalnih usluga također utvrđuje povjerenstvo koje imenuje jedinica područne (regionalne) samouprave. Povjerenstvo sastavlja zapisnik s nalazom i mišljenjem te o tome donosi rješenje. Tehnički uvjeti za utvrđivanje ispunjavanja mjerila pravilnikom tek treba propisati nadležni ministar. Fizička osoba može započeti s pružanjem usluge po izvršnosti rješenja o ispunjavanju mjerila, a u roku od osam dana od izvršnosti spomenutog rješenja fizička osoba podnosi zahtjev za upis u registar pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi nadležnom

ministarstvu. Najmanje jednom godišnje jedinica (regionalne) samouprave provjerava ispunjavanje mjerila, a u slučaju sumnje na postojanje nepravilnosti u radu, to čini bez odgode.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20), ocjena o usklađenosti sa standardima socijalnih usluga bila je javna isprava i preduvjet za sudjelovanje fizičkih osoba u pregovorima za sklapanje ugovora o pružanju socijalnih usluga u mreži. Ocjena o usklađenosti sa standardima socijalnih usluga temeljila se na analizi i vrednovanju stručnih i prostornih resursa, stanja usklađenosti sa standardima kvalitete, predložene cijene pojedinih usluga sukladno metodologiji za izračun cijene usluga, a izdavala se na period od tri godine. Ocjena o usklađenosti sa standardima socijalnih usluga prestajala je važiti ako pružatelj usluge u zadanom roku ne otkloni nedostatke utvrđene rješenjem inspektorata ili ukoliko mu se zabrani rad (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20). Pojam ocjene o usklađenosti nije sadržan u novom zakonu.

Sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20), jedinica područne (regionalne) samouprave osim donošenja rješenja za početak rada obiteljskog doma, donosila je i rješenje o prestanku pružanja socijalne usluge kao profesionalne djelatnosti fizičkoj osobi, a uslijed izmjene zakona, u tom dijelu nema promjena. Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22) navodi nekoliko razloga zbog kojih dolazi do prestanka rada fizičke osobe koja pruža socijalne usluge, a to je u slučaju smrti fizičke osobe, temeljem pravomoćne sudske odluke o lišenju poslovne sposobnosti fizičke osobe pružatelja socijalnih usluga, ako fizička osoba ne ispunjava uvjete propisane Zakonom o socijalnoj skrbi ili ako je nastupila zapreka iz čl. 261. st. 1. istog zakona. Prestanak rada može biti uvjetovan i gubitkom zdravstvene sposobnosti ili zbog zasnivanja radnog odnosa fizičke osobe, u ovom slučaju predstavnika obiteljskog doma. Pružanje usluge prestaje i donošenjem odluke o prestanku rada te izvršnošću rješenja inspektorata o zabrani rada. Isti zakon omogućava da zbog bolesti ili drugog opravdanog razloga fizička osoba koja pruža socijalne usluge kao profesionalnu djelatnost ili kao obratnik može privremeno obustaviti rad.

Obiteljski domovi po povlaštenim uvjetima, poput kućanstava, plaćaju troškove za korištenje vodoopskrbe, odvodnje i drugih komunalnih usluga te RTV pristojbu te se donošenjem novog Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22) navedeno ne mijenja.

3.6. Standardi kvalitete socijalnih usluga koje pružaju obiteljski domovi

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22) socijalne usluge trebaju se pružati u skladu sa standardima kvalitete i smjernicama za njihovo provođenje što pravilnikom propisuje ministar. Pružatelji socijalnih usluga koji su u mreži svoje usluge pružaju sukladno stručnim i prostornim standardima uređenim Pravilnikom o standardima kvalitete socijalnih usluga (NN 143/14), sve dok ne budu doneseni novi provedbeni propisi.

Potonjim se pravilnikom uređuje pitanje kvalitete usluga i smjernice za njihovo uvođenje te mjerila za utvrđivanje usklađenosti sa standardima kvalitete socijalnih usluga. Standardi kvalitete socijalnih usluga u smislu navedenog pravilnika, su redom: dostupnost informacija; dostupnost usluga; povezivanje i suradnja; procjena i planiranje; prijem i otpust; odlučivanje i samoodređenje; privatnost i povjerljivost; sigurnost od izrabljivanja; restriktivni postupci; prigovori i žalbe, rukovođenje, upravljanje, zaposlenici; rad volontera; studenata na praksi i pripravnika; pristupačnost okoliša; uvjeti prilagođeni korisnicima; sigurnost i zaštita. Standardi su polazna osnova za mjerenje kvalitete pruženih socijalnih usluga te čine skup mjerljivih kriterija. Naime, standard kvalitete podrazumijeva propisanu razinu kojoj pružatelji socijalnih usluga moraju težiti i koju moraju postići. Bitno je napomenuti da su standardi univerzalni i da se odnose na sve vrste socijalnih usluga i na sve pružatelje.

Uvođenje standarda kvalitete za sve pružatelje institucionalnih i izvaninstitucionalnih usluga postalo je obvezno donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi 2013. godine. Pravilnikom je određeno da pružatelj usluge određuje tim za kvalitetu i voditelja tima te da profil i broj članova tima ovise o veličini pružatelja usluge. Nadležno ministarstvo pruža obuku spomenutom timu, nakon koje započinje proces uvođenja standarda kvalitete kod pružatelja usluge, a samoprocjena je alat koji se koristi za utvrđivanje prednosti i nedostataka temeljem čega se planiraju promjene i poboljšanja. S ciljem praćenja procesa od strane nadležnog tijela, pružatelji usluga u određenim vremenskim razmacima izrađuju izvješće o prvoj samoprocjeni usklađenosti sa kvalitetom socijalnih usluga, zatim izvješće o napretku u uvođenju standarda kvalitete te u konačnici izvješće o usklađenosti sa standardima kvalitete.

U Priručniku za socijalno planiranje (2014.) ističe se da je izrada standarda kvalitete socijalnih usluga bila važan korak prema uspostavi sustava za procjenu i unaprjeđenje kvalitete usluga. Međutim, u istom se priručniku napominje i da sama primjena standarda ovisi o

sposobnostima zaposlenika da kritički procijene vlastit rad u odnosu na standarde te prepoznaju ono što je potrebno mijenjati i unaprijediti.

4. Zastupljenost obiteljskih domova za djecu i mlade u Republici Hrvatskoj

Iako je u Hrvatskoj osnivanje i rad obiteljskih domova za djecu i mlade bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi zakonski omogućen već gotovo posljednja dva desetljeća, ovaj oblik alternativne skrbi minimalno je zastupljen tijekom svih godina pa tako i aktualno. Prema dostupnim saznanjima, do sada je ove vrste obiteljskih domova bilo sveukupno četiri, od kojih je jedan s dugogodišnjim radom prestao prije nekoliko godina.

U Hrvatskoj trenutno postoje tri obiteljska doma koja su u statusu fizičke osobe, a koje nude uslugu smještaja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Iako je prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20) uslugu poludnevnog ili cjelodnevnog boravka bilo moguće pružati u obiteljskim domovima, trenutno u Hrvatskoj niti jedan obiteljski dom nema ugovor sklopljen za pružanje usluge boravka što je vidljivo u Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini. Međutim, prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini, uslugu boravka u obiteljskom domu koristilo je četiri djeteta ili mlađe punoljetne osobe bez roditelj ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Na kojoj osnovi su korištene usluge boravka, nije vidljivo. Pružanje usluge boravka djece i mladih u obiteljskim domovima također može biti model skrbi u koji valja ulagati i razvijati kako bi se preveniralo izdvajanje djece iz obitelji te se svakodnevna skrb i nadalje pružala u zajednici iz koje dijete potječe.

Neki od postojećih obiteljskih domova uslugu smještaja pružaju dugi niz godina, a neki tek nekoliko godina. Kako je to bilo propisano Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20), predstavnici obiteljskih domova sa nadležnim ministarstvom potpisivali su ugovor o pružanju socijalnih usluga kojim se uređuju međusobna prava, obveze i odgovornosti u vezi s pružanjem i financiranjem usluga smještaja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kao i kvaliteta i opseg usluge, cijena smještaja, načini plaćanja,

uvjete raskida ugovora, odgovornost za štetu te nadležnost suda. Ugovor sklopljen između predstavnika obiteljskog doma i nadležnog ministarstva moguće je raskinuti kada su o tome sporazumne obje strane, na traženje predstavnika obiteljskog doma ukoliko troškovi za smještaj korisnika nisu pravovremeno uplaćeni te na zahtjev nadležnog ministarstva ako obiteljski dom ne izvršava socijalnu uslugu u dogovorenom opsegu i kvaliteti, ukoliko prestane potreba za pružanjem usluge te ukoliko ministarstvo nema uvid u financijska izvješća obiteljskog doma.

Smještajni kapacitet obiteljskih domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi je deset korisnika upućenih rješenjem centra za socijalnu skrb u dobi od 0 do 21 godinu. Jedan od postojećih obiteljskih domova skrbi isključivo o novorođenčadi i djeci starosti do godine dana, dok preostala dva obiteljska doma skrbe o djeci i mladima školskog uzrasta, a kapaciteti su im konstantno popunjeni.

Uskratiti prijem korisnika, predstavnik obiteljskog doma može u slučaju nemogućnosti pružanja odgovarajuće usluge koja je neophodna za svakog pojedinog korisnika ili u slučaju popunjenih kapaciteta. U obiteljskim domovima nije dopušten smještaj većeg broja korisnika od onog utvrđenog zakonom i međusobnim ugovorom, međutim, prepoznaju se hitne i iznimne situacije, kao kad se radi o žurnom izdvajanju djece iz obitelji ili smještaju braće i sestara kada interes djece nije razdvajanje, koje bi se trebale razmotriti kao opravdan razlog da nadležne institucije, odnosno ministarstvo, uz suglasnost i volju predstavnika obiteljskog doma, odobre takav smještaj. Naravno, u tom je slučaju bitno da postoje kapaciteti za pružanjem primjerene skrbi te da kvaliteta skrbi za svu djecu koja se u tom trenutku nalaze na smještaju u obiteljskom domu neće biti narušena.

Podatka o tome koliko je sveukupno djece bilo smješteno u ovaj model skrbi od početka rada obiteljskih domova nema. Prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini na privremenom smještaju u obiteljskim domovima bilo je sveukupno 4 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Iz navedenog izvješća razvidno je da je tijekom 2019. godine na dugotrajnom smještaju bilo ukupno 11 djece bez roditelja te 49 djece koje su roditelji zanemarivali ili u odnosu na koje su zlorabili svoje roditeljske dužnosti. U 2020. godini na privremenom smještaju u obiteljskim domovima bilo je sveukupno 8 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, na dugotrajnom smještaju bilo je ukupno 19 djece bez roditelja te 40 djece koje su roditelji

zanemarivali ili u odnosu na koje su zlorabili svoje roditeljske dužnosti (Godišnje statističko izvješće u o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini).

Djeca i mladi su se u obiteljski dom smještavala temeljem rješenja nadležnog centra za socijalnu skrb te će se i nakon uvedenih promjena u zakonsku regulativu socijalne skrbi usluga smještaja djeci i mladima i nadalje priznavati isključivo temeljem rješenja nadležnog Zavoda za socijalni rad.

Za pružanje usluge stanovanja, njege, brigu o zdravlju i odgoja djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, ministarstvo ima prema obiteljskom domu obvezu mjesečnog plaćanja troškova smještaja po korisniku. Tim se iznosom pokrivaju svi troškovi vezani za korisnika, plaće zaposlenima, doprinosi za financiranje obveznog mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, održavanje nekretnine i dr. O troškovima uplaćenih sredstava od strane nadležnog ministarstva, obiteljski je dom dužan dostavljati istome izvješće te pružiti uvid u financijsku dokumentaciju. Valja naglasiti da su izgradnja i rekonstrukcije objekata u kojima se pruža usluga smještaja obiteljskih domova, opremljenost stambenog prostora te vozila potrebna za prijevoz smještene djece isključivo financirana od strane predstavnika obiteljskih domova kroz npr. kredite te kroz višegodišnja ulaganja u poboljšanje kvalitete uvjeta.

Značajna bi bila uloga nadležnog ministarstva u razvoju obiteljskih domova za djecu kada bi određena novčana sredstva bila izdvojena za održavanje, izgradnju infrastrukture ili najam te opremanje prostora za pružanje socijalnih usluga, međutim, takve financijske pomoći od nadležnog ministarstva do sada nije bilo. Novčane pomoći za spomenute potrebe obiteljskih domova od županije, lokalne zajednice, civilnog sektora, ali i iz raznih donacija, također nema.

Valjalo bi provjeriti koje su mogućnosti obiteljskih domova za kontinuiranim i povremenim pristupima financijskim sredstvima te identificirati moguće izvore financiranja s ciljem unaprjeđenja životnog standarda korisnika, poboljšanja kvalitete života i uvjeta u kojima stanuju te predstavnike obiteljskih domova motivirati za povećani angažman oko osiguravanja dodatnih sredstava za rad obiteljskih domova. Potreban je dodatan angažman obiteljskih predstavnika vezano za informiranje i sudjelovanje na natječajima za dodjelu bespovratnih sredstava iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Akcijskim planom razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2024. godine predviđeno je osposobljavanje pružatelja socijalnih usluga za

održivi razvoj, što bi predstavnici obiteljskih domova mogli iskoristiti kako bi se dodatno educirali o socijalnom poduzetništvu te dobivena saznanja iskoristili za unaprjeđenje kvalitete rada obiteljskih domova koje vode, ukoliko im isto bude omogućeno. Stječe se dojam da ne postoji velika financijska isplativost bavljenja pružanjem usluge smještaja u obiteljskom domu, posebno ako se uzme u obzir i da su plaće zaposlenih manje od prosječne plaće u Hrvatskoj.

Pružanju usluge smještaja djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u spomenutim obiteljskim domovima prethodile su godine bavljenja udomiteljstvom predstavnika obiteljskih domova. Stječe se dojam da su razlozi zbog kojih se netko odlučuje baviti ovim poslom isključivo altruistične prirode. S ciljem osiguravanja širokog spektra pružatelja usluga i kvalitete usluge, nadležno bi ministarstvo trebalo podupirati te financijski pomagati unaprjeđivanje kvalitetnih i motiviranih udomitelja, prepoznatih kao takve od strane nadležnih na svim razinama (centri za socijalnu skrb, županija, lokalna zajednica) te ih poticati u smjeru razvijanja obiteljskih domova. Razvojem obiteljskih domova država osigurava skrb djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u obiteljskoj atmosferi, povećava kapacitete smještaja za djecu i mlade kojima je potrebo osigurati skrb izvan vlastite obitelji te nudi provjerenu kvalitetu pružene usluge.

Za pružanje kvalitetne usluge, neophodne su redovne i kontinuirane edukacije i supervizije, kao što je to predviđeno i za udomiteljske obitelji. U najboljem slučaju, takve bi se edukacije trebale omogućiti svim zaposlenima u obiteljskim domovima, bez obzira na njihove stručne kvalifikacije, a predstavnici obiteljskih domova trebali bi imati pravo, ali i obvezu, sustavno i kontinuirano pohađati specifične edukacije o skrbi o djeci o kojoj brinu. Aktualno, stručni seminari i tečajevi tek su povremeno i u nedovoljnoj mjeri dostupni predstavnicima obiteljskih domova. Novim Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) uvedena je obveza da jedinice područne (regionalne) samouprave trebaju najmanje jednom u godini organizirati edukacije za stručne radnike pružatelja socijalnih usluga za koje je doneseno rješenje o ispunjavanju mjerila za pružanje socijalnih usluga.

Također, predstavnicima obiteljskih domova, članovima njihovih obitelji i zaposlenima koji pružaju skrb djeci i mladima trebala bi se pružiti i kontinuirana stručna podrška s ciljem što lakšeg i uspješnijeg rješavanja tekućih problemskih situacija i odgojnih izazova. Navedeni se problem može dijelom riješiti na način da se istima osigura kontinuirana ili po potrebi stručna usluga savjetovanja i pomaganja u prevladavanju izazova s kojima se susreću, odnosno usluga psihosocijalne podrške, kao što je to moguće u odnosu na udomiteljske obitelji.

Nadalje, stječe se dojam da predstavnici obiteljskih domova nisu aktivno uključeni i uvažavani prilikom donošenja zakonskih propisa koji ih se direktno tiču, ali i bitnih odluka koji se tiču djece koja su na skrbi u obiteljskim domovima. Stoga bi trebalo raditi na unaprijeđenu komunikacije na relaciji nadležno ministarstvo – obiteljski dom – centar za socijalnu skrb.

5. Obiteljski domovi za djecu i mlade u usporedbi s drugim oblicima skrbi

Temeljem saznanja koja su dostupna o obiteljskim domovima, kao i drugim modelima alternativne skrbi, moguće je iznijeti određene pretpostavke o pozitivnim i negativnim stranama ovog oblika smještaja. Kako je ranije već spomenuto, nedostatak znanstvene literature i istraživačkih radova vodi tome da ne postoji jasan pregled o dobrobitima i prednostima, rizicima i slabostima koje ovaj tip skrbi ima za svoje korisnike.

Obiteljski dom pruža, poput institucionalne skrbi i udomiteljstva, dvadeset četverosatnu skrb o djeci i mladima bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Prednost je što se skrb pruža u obitelji predstavnika doma, a iako se radi o grupi smještene djece i mladih osoba čiji je broj veći nego u udomiteljskim obiteljima, on je ipak manji nego u domovima socijalne skrbi što pruža mogućnost individualiziranog pristupa svakom djetetu te stvaranje odnosa privrženosti djeteta sa osobama koje brinu o njemu što posljedično vodi i drugim benefitima.

5.1. Obiteljski dom u usporedbi s institucionalnom skrbi

S ciljem zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi kao dominantan oblik dugo vremena bio je isključivo smještaj u domove socijalne skrbi. Ustanova, odnosno dom za skrb o djeci može se definirati kao dvadeset četverosatni institucionalni smještaj u kojem grupa djece koja nisu obiteljski vezana stanuju zajedno, a o njima skrbe osobe s kojima također nisu u srodstvu (Sladović Franz, 2004.). Nadalje, institucionalna skrb je ona koju pružaju odrasle osobe kroz profesionalnu ulogu u okruženju koje nije nalik obiteljskom. Djeca su u takvom okruženju podvrgnuta pravilima, rutini i impersonalnoj strukturi, a o njima brine vrlo često nedovoljan broj odgajatelja čiji je rad organiziran u smjenama te su za svoj su posao plaćeni. Činjenica da je skrb u instituciji organizirana na ovaj način rezultira da odnos između djece i odgajatelja više sličí profesionalnom nego roditeljskom odnosu (Browne, 2009., prema Sovar, 2014.). Vrlo često odgajatelji svoju ulogu vide

primarno povezanu sa njegom i fizičkom skrbi nego sa psihološkom skrbi o djeci što rezultira izostankom bliskog, stabilnog i kontinuiranog odnosa prema djetetu. Zbog nepostojanja primarnog skrbnika, nepovoljnog broja odgajatelja u odnosu na broj djece i nedovoljno dosljedne skrbi za koju je karakterističan smjenski rad i izmjena odgajatelja, ograničene su mogućnosti oblikovanja sigurne povezanosti djeteta i odgajatelja (Bulić i sur., 2012.).

Niz je istraživanja pokazalo da gore navedene karakteristike institucionalnog smještaja sa sobom nose određene rizične okolnosti koje utječu na pravilno odrastanje djece smještene u ovaj oblik javne skrbi. Za dijete je vrlo teško u opisanim okolnostima razviti odnos privrženosti sa značajnom odraslom osobom, a u kombinaciji sa drugim životnim i okolinskim čimbenicima. Sve nabrojano vodi do izostanka uobičajenih obiteljskih iskustava. Osim toga, uz naglašena pravila i organizaciju ustanova, gotovo je nemoguće život urediti i prilagoditi individualnim potrebama djeteta (Browne, 2009., prema Sovar, 2014.). Izostanak potrebne interakcije i stimulacije, kao i odgovora na djetetove potrebe na dosljedan i senzibilan način sukladno razvojnoj fazi prepoznaju se također kao obilježja institucionalne skrbi. Dokazano je kako institucionalizacija negativno utječe na sva polja dječjeg razvoja i ostavlja dugotrajne posljedice na intelektualnom, socijalnom, emocionalnom i bihevioralnom planu (Bulić i sur., 2012.). Slijedom toga, djeca odrasla u institucijama manje su sposobna za doprinos ekonomskom rastu i društvenom razvoju (The Save the Children Found, 2009.). Činjenica da djeca smještena u institucije često nisu upoznata i osviještena o svojim pravima, niti su ih u mogućnosti braniti, dovodi do veće ranjivosti i izloženosti ranim oblicima nasilja kao što su seksualno zlostavljanje, eksploatacija i trgovina ljudima, fizičko nasilje i kažnjavanje, emocionalno zlostavljanje, izolacija i ponižavajuća disciplina. Razmjere i prirodu nasilja u institucijama teško je procijeniti, međutim, jasno je da je ono prisutno (The Save the Children Found, 2009.). Posebno je važno istaknuti da su najugroženija skupina djece smještena u institucionalnu skrb ona mlađa od tri godine, po nekim autorima i pet godina, budući da je njihov cjelokupan razvoj najviše ugrožen nedostatkom obiteljske skrbi.

Zadatak osoba koje skrbe o djeci u obiteljskim domovima upravo je pružanje sigurnog, stabilnog, intimnog i toplog okruženja, a pristup svakom djetetu i mladoj osobi treba biti prilagođen njegovim potrebama i interesima. Individualizirani pristup u obiteljskoj atmosferi nije podložan rigidnim pravilima i rutini niti je obilježen isključivo profesionalnim pristupom i smjenskim radom kao što je to slučaj u institucijalnoj skrbi. Mali, ali dovoljan broj ljudi koji skrbe o djeci u obiteljskom domu omogućava upravo ovakav način rada.

Za pretpostaviti je da, ako bitne karakteristike institucionalne skrbi izostaju u organizaciji rada obiteljskog doma, da će tako izostati i određen broj negativnih ishoda za djecu i mlade koji proizlaze iz samih karakteristika oblika smještaja. Prisutnost i dostupnost manjeg broja osoba koje vode brigu o djeci, uz podržavajući i bliski odnos, vode lakšem i jednostavnijem ostvarivanju prava djeteta. Dijete bi na taj način trebalo biti zaštićenije od bilo kakvih neprimjerenih i ugrožavajući oblika ponašanja, a poticaji za pravilan psihosocijalni razvoj bi trebali biti na nivou višem nego je to moguće ostvariti u institucionalnoj skrbi. Međutim, nije utemeljeno generalizirati i olako donositi zaključke, posebice jer je ovo područje koje tek treba istražiti.

Institucionalna skrb sa svim svojim nedostacima ipak može biti dobar odabir u određenim situacijama za smještaj djece i mladih osoba. Tu valjda istaknuti okolnost kada je procijenjeno da dijete iz nekog razloga ne bi funkcioniralo dobro u obiteljskom okruženju, za djecu čije je ponašanje problematično, opasno i ne bi se toleriralo u zajednici, kada dijete zbog ranijih negativnih iskustava nije u mogućnosti uspostaviti primjeren odnos s roditeljskom figurom ili to nije u njegovom interesu, zatim za braću i sestre kojima treba omogućiti zajednički smještaj (Sladović Franz, 2004).

Treba reći kako određen broj djece iskazuje zadovoljstvo svojim boravkom u domu zbog prisutnosti druge djece sa sličnim iskustvima i istog statusa, zbog zadovoljenja specifičnih razvojnih potreba, posebno kod mlađih adolescenata (koji se odnose na fizičku i emocionalnu sigurnost) te starijih adolescenata s obzirom na mogućnosti za razvoj i izgradnju identiteta i osobne slobode (Žižak i sur., 2012.). Kada je institucionalna skrb u najboljem interesu pojedinog djeteta, preporuka je da ono bude smješteno u grupe od šestero do osmero korisnika sa stalnim odgajateljem u obiteljskom okruženju (The Save the Children Found, 2009.) što je blisko broju djece o kojoj brinu postojeći obiteljski domovi u Hrvatskoj.

Treba napomenuti da je za razliku od obiteljskih domova, u institucionalnoj skrbi djeci i mladima dostupna psihosocijalna pomoć, rehabilitacija i tretman kroz stručni i multidisciplinarni pristup, a koji pružaju stručni radnici psiholozi, socijalni radnici i socijalni pedagozi. Kada bi takva vrsta podrške bila barem djelomično osigurana u svim obiteljskim domovima, dobio bi se cjeloviti i sveobuhvatni model skrbi u kojem djeca odrastaju u obitelji te imaju priliku uspostaviti bliski odnos sa osobama koje o njima brinu, a uz to im je i stalno dostupna stručna podrška i pomoć.

Iako postoje i pozitivne strane institucionalnog smještaja, ovaj oblik skrbi uglavnom je izložen kritikama uslijed lošeg tretmana, životnih uvjeta i kršenja ljudskih prava unutar institucija.

Naglašavajući negativne strane institucionalnog smještaja, a dajući prednost razvijanju obiteljskih oblika skrbi za djecu, deinstitucionalizacija ima za cilj smanjiti broj djece i mladih smještenih u institucije te im osigurati skrb u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima, transformirati postojeće dječje domove s ciljem reorganizacije životnih uvjeta, pružati različite oblike skrbi sukladno potrebama korisnika te uvesti specifične tretmane i izvaninstitucionalne usluge za rizične obitelji i djecu (The Save the Children Found, 2009.).

U odnosu na alternativnu skrb i socijalne usluge koje se pružaju obiteljima u riziku, institucionalna skrb je puno skuplja opcija. Tako se navodi da je cijena po korisniku za institucionalnu skrb skuplja šest puta od pruženih usluga ranjivim obiteljima te tri puta skuplja od usluge profesionalnog udomiteljstva. Navodi se i da je neupitno da su početni troškovi stvaranja djelotvornog sustava stvaran financijski izazov za države, ali se ističe da se isti mogu nadoknaditi smanjenjem dugoročnih troškova jer se na taj način ulaže u djecu koja će u odrasloj dobi biti zdrava i produktivna, a ne i dalje ovisna o državi (The Save the Children Found, 2009.). Takav stav ide u korist razvijanja obiteljskih domova kao financijski isplativije opcije od institucionalne skrbi, no postavlja se pitanje kakav trošak predstavljaju obiteljski domovi za državni proračun u odnosu na udomiteljstvo.

Bartoluci (2014.) navodi da su se određene europske zemlje po završetku deinstitucionalizacije suočile sa problemima u pronalasku kvalitetnih udomiteljskih obitelji te sa sve većim zahtjevima za smještajem u domove javne skrbi za pojedine kategorije djece i mladih, što se može povezati i sa aktualnom situacijom u Hrvatskoj.

Prema Godišnjem statističkom izvješću o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2020. godini vidljiv je nerazmjer kapaciteta državnih domova socijalne skrbi i Centara za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi od 367 utvrđenih mjesta (stanje na dan 31.12.2020.) koji je bio osiguran za 356 korisnika sa brojem zaprimljenih zahtjeva za smještajem tijekom 2020.godine koji je iznosio 1.003 zahtjeva. Značajno je odstupanje broja zaprimljenih zahtjeva od broja realiziranih zahtjeva tijekom 2020. godine, a prema godišnjem statističkom izvješću broj realiziranih zahtjeva za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi je 279. Ukoliko usporedimo dostupne podatke iz 2020. sa podacima iz Godišnjeg statističkog izvješća o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini, jasno je da se tijekom 2020. godine broj zahtjeva za smještajem djece

bez odgovarajuće roditeljske skrbi povećao, broj realiziranih zahtjeva za smještajem i dalje nedovoljan te da utvrđeni kapaciteti ne zadovoljavaju stvarne potrebe.

Prema Planu deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020.godina (2018.) transformacija domova je proces koji se odvija paralelno s procesom deinstitucionalizacije u kojem domovi (i druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj) pružaju izvaninstitucionalne socijalne usluge koje su u skladu s potrebama korisnika u zajednici te postaju centri za pružanje usluga u zajednici. Transformirani domovi pružaju izvaninstitucionalne usluge za djecu i mlade koje podrazumijevaju smještaj, boravak, savjetovanje i pomaganje, rana intervencija te organizirano stanovanje. U Hrvatskoj postoji sveukupno trinaest državnih domova socijalne skrbi, odnosno, centara za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

5.2. Obiteljski domovi u usporedbi s udomiteljstvom

Glavna poveznica između udomiteljstva i obiteljskog doma je činjenica da djeca kojoj je potrebna posebna zaštita u javnoj skrbi odrastaju u obitelji pružatelja usluge, a pozitivne i negativne ishode ovih modela skrbi bit će moguće usporediti tek kada oni budu znanstveno utvrđeni za obiteljske domove. Određene pretpostavke mogu se dobiti usporedbom osnovnih karakteristika obiteljskih domova i udomiteljstva.

Udomiteljstvo je alternativan oblik obiteljske skrbi za djecu kod kojeg su prepoznate brojne prednosti i pozitivni učinci za pravilan rast i razvoj djece odvojene od svojih bioloških obitelji u odnosu na institucionalnu skrb (Pravobraniteljica za djecu, 2011., prema Brajša-Žganec 2011.). Prednosti udomiteljstva, u usporedbi s institucionalnom skrbi, uključuju bolje rezultate u psihosocijalnom razvoju djece, manju izloženost djece stresnim situacijama te veću mogućnost da se djetetu pruži zaštita, ljubav, privatnost, poštovanje, socijalna interakcija i sudjelovanje, a sukladno tome i zaštita djetetova prava. S obzirom da djeca u obiteljskim domovima odrastaju u obiteljskoj atmosferi, za pretpostaviti je da se navedeno može reflektirati i na ishode skrbi pružene upravo u ovom modelu skrbi. Individualni pristup usklađen s potrebama djeteta, adekvatan nadzor te mogućnost stvaranja podržavajućeg odnosa djeteta sa osobama koje o njemu skrbe, značajke su koje povezuju obiteljski dom i udomiteljstvo.

Prilikom pružanja udomiteljske skrbi javljaju se i određeni nedostaci, kao što je izostanak pripreme i upoznavanja udomitelja i korisnika, problemi vezani za odnos smještene djece i udomitelja s biološkim roditeljima, obrazovne poteškoće te nedovoljna samostalnost prilikom izlaska iz skrbi. Laklija (2011., prema Sladović Franz, 2016.) navodi i da su na strani udomiteljstva prepoznate određene slabosti u vidu teškoća nošenja sa izazovima odrastanja, rasta i razvoja djeteta, posebice kod pojave određenih odstupanja u djetetovom ponašanju, gubitka udomljenog djeteta, nedostatka priznanja za uloženi trud i rad, negativnih stavova okoline, te teške prilagodbe djece u pojedine udomiteljske obitelji. Kao problem javlja se i nejednaka dostupnost psihosocijalnog tretmana, određenih programa ili usluga potrebnih djeci smještenoj u udomiteljske obitelji. Nedostatak vezan za razvoj udomiteljstva je i neujednačena kvaliteta pružanja usluga udomiteljskih obitelji te nedovoljni kapaciteti potpore udomiteljima i njihovo praćenje. Za kvalitetnu skrb udomiteljima je potrebno pružiti dostatnu naknadu, kontinuiranu podršku te im omogućiti edukacije kako bi stekli potrebna znanja i vještine.

Određene mane udomiteljstva kao što je gore spomenuti izostanak pripreme i upoznavanja djeteta ili mlade osobe sa pružateljem usluge, različiti odgojni izazovi tijekom skrbi, izostanak podrške pružateljima usluga uslijed specifičnih situacija, kao i različita pristupačnost psihosocijalnim uslugama u zajednici, prepoznati su od strane predstavnika obiteljskih domova kao poteškoće s kojima se i sami susreću tijekom rada.

Udomiteljstvo je u Hrvatskoj Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) definirano kao model pružanja socijalnih usluga kojim se djetetu osigurava smještaj u udomiteljskoj obitelji. Uvjeti koje mora ispunjavati udomiteljska obitelj kako bi mogla pružati usluge smještaja djeci i mladima, način obavljanja i prestanak pružanja usluge te niz drugih pitanja, regulirani su posebnim Zakonom o udomiteljstvu (NN 115/18, NN 18/22) i nizom pravilnika. Istim je zakonom određeno i niz posebnih obveza koje imaju udomitelji u odnosu na djecu o kojoj skrbe, ali i prava udomitelja. Broj djece koji se smještavaju u obitelji maksimalno je troje, osim u iznimnim situacijama (kada se smještavaju braća i sestre), a od troje djece samo jedno može biti s tjelesnim ili mentalnim oštećenjem. Ovo je bitna razlika u odnosu na obiteljske domove gdje nije moguće smjestiti broj djece veći od ugovorenog. Također, bitna je razlika i da udomitelj može biti samac, što nije slučaj sa predstavnikom obiteljskog doma.

Prema Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22) razlikujemo tri vrste udomiteljstva: tradicionalno, udomiteljstvo kao zanimanje i srodničko udomiteljstvo. Udomiteljstvo kao

zanimanje obavlja se kao standardno udomiteljstvo i specijalizirano udomiteljstvo za djecu. Izraz specijalizirano udomiteljstvo veže se i uz termin terapeutsko ili tretmansko udomiteljstvo upravo radi svojih obilježja te načina pružanja usluga djeci tijekom smještaja u udomiteljskoj obitelji kao odgovor na zdravstvene i socijalizacijske potrebe djece u skrbi (Čičak i Laklija, 2018.)

Udomitelj koji se bavi standardnim i specijaliziranim udomiteljstvom ima pravo na opskrbninu, naknadu za rad, prava iz mirovinskog i obveznog zdravstvenog osiguranja te prava za vrijeme nezaposlenosti kao zaposlena osoba s posebnim propisima. Novost je da udomitelj koji se bavi udomiteljstvom kao zanimanjem ostvaruje i pravo na naknadu za vrijeme privremene nesposobnosti za obavljanje udomiteljstva zbog bolesti u skladu sa posebnim zakonom te za vrijeme korištenja prava na temelju propisa kojim se uređuju roditeljske potpore (Zakon o udomiteljstvu 115/18, 18/22). Čičak i Laklija (2018.) navode kako se kroz godine mijenja uloga udomitelja te se na njih gleda kao na partnere stručnim radnicima što vodi i do promjene njihovog statusa, uloge, ali i odgovornosti. Preuzimanje profesionalne i stručne uloge udomitelja trebalo bi biti potkrijepljeno financijskom koristi, odgovarajućom pripremom, dostupnim edukacijama, drugim vrstama podrške te profesionalizacijom uloge (Laklija, 2011., prema Čičak i Laklija, 2018.).

Usprkos uložnim naporima na svim političkim, stručnim i znanstvenim razinama kao što je donošenje Zakona o udomiteljstvu sa svim kasnijim izmjenama te javna akcija „Za snažniju obitelj“, udomiteljstvo u Hrvatskoj suočeno je s nizom izazova. Broj udomiteljskih obitelji je nedovoljan naspram sve veće potrebe za osiguravanjem smještaja djeci u alternativnu skrb (Borić i sur., 2021.).

Prema Godišnjem statističkom izvješću o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini na privremenom smještaju u udomiteljskoj obitelji bilo je sveukupno 408 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Iz navedenog izvješća razvidno je da je tijekom 2019. godine na dugotrajnom smještaju bilo ukupno 439 djece bez roditelja te 1057 djece koje su roditelji zanemarivali ili u odnosu na koje su zlorabili svoje roditeljske dužnosti. U 2020. godini na privremenom smještaju u udomiteljskim obiteljima bilo je sveukupno 417 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, na dugotrajnom smještaju bilo je ukupno 410 djece bez roditelja te 1084 koje su roditelji zanemarivali ili u odnosu na koje su zlorabili svoje roditeljske dužnosti (Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj

zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini).

Valjalo bi razmotriti koje je oblike udomiteljstva moguće poticati i usmjeravati prema pružanju usluga smještaja ili boravka kroz rad obiteljskog doma. Kako specijalizirano udomiteljstvo zapravo u praksi nije zaživjelo na način kako je to predviđeno, treba razmotriti bi li obiteljski domovi bili dobro rješenje za djecu kojoj je potreba specifična skrb zbog određenih smetnji u ponašanju ili teškoća u razvoju. Stječe se dojam da bi se, obzirom na određene karakteristike i vrstu usluge koju pružaju, osobe koje se bave standardnim udomiteljstvom, mogle uzeti kao najizgledniji kandidati da svoju uslugu pružaju kroz rad obiteljskog doma.

Iako je hrvatsko zakonodavstvo otišlo u drugom smjeru, trebalo bi ozbiljno razmotriti mogućnost da se rad obiteljskih domova uredi na način kako je uređeno udomiteljstvo, posebnim zakonom.

5.3. Obiteljski domovi i drugi oblici skrbi

Uz udomiteljstvo i institucionalnu skrb treba spomenuti i SOS Dječje selo Hrvatska koje je načinom rada vrlo specifično te ima bitnih razlika, ali i određenih poveznica sa obiteljskim domovima. Naime, SOS Dječja sela djeluju kao neovisna nevladina organizacija za društveni razvoj na globalnoj razini kako bi se djeci bez roditeljske skrbi i djeci kojoj prijete gubitak roditeljske skrbi osiguralo osiguravanje njihovih prava. Obiteljski pristup u SOS Dječjem selu temelji se na načelima da svako dijete treba majku te da treba odrastati s biološkom braćom i sestrama u vlastitom domu, u sigurnom seoskom okruženju. SOS mama gradi blizak odnos sa svakim djetetom koje joj je povjereno na brigu te sa svakim djetetom stvara emocionalnu vezu, poštujući obiteljsko podrijetlo, kulturu i vjeroispovijest svakoga djeteta. SOS mama brine o odgoju i razvoju djece te istodobno samostalno vodi svoje kućanstvo. U SOS kućama djevojčice i dječaci različite dobi žive zajedno kao braća i sestre, a biološka braća i sestre uvijek se smještavaju u istu SOS obitelj. SOS Dječje selo Hrvatska pruža skrb o djeci od 25. veljače 1992. godine, a zasniva se na modelu skrbi obiteljskog tipa i programu za mlade SOS Zajednica mladih koje funkcioniraju po principima male domske zajednice. SOS Dječje selo Hrvatska osnivač je dvaju dječjih domova koja djeluju u sustavu socijalne skrbi RH – SOS Dječjeg sela Lekenik i SOS Dječjeg sela

Ladimirevci te četiri SOS Zajednice mladih koje su locirane u Osijeku, Zagrebu i Velikoj Gorici (SOS Dječje selo Hrvatska, posjećeno 30. siječnja 2022., mrežna stranica: <https://sos-dsh.hr/>).

Na principu obiteljskog zbrinjavanja radi i djeluje Udruga za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji Nova budućnost iz Zagreba koja zbrinjava djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi u dobi od 3 do 21 godinu. Između ostalog, udruga pruža uslugu na principu smještaja uz stanovanje odgajatelja, što znači da se o korisnicima brinu 24 sata dnevno u atmosferi obiteljskog doma (Udruga Nova budućnost, posjećeno 30. siječnja 2022., mrežna stranica <https://udruganovabuducnost.hr/>).

Iako su obiteljski domovi, SOS Dječja sela i Udruga Nova budućnost koncipirani kao obiteljski tip smještaja, ono što bitno razlikuje obiteljski dom od SOS Dječjeg sela i Udruge Nova budućnost jest da se skrb u obiteljskim domovima provodi u obitelji pružatelja usluge te na taj način dijete odrasta u obiteljskom okruženju. Iz prepoznatih sličnosti kao što je manji broj djece o kojima se skrbi te manji broj osoba koje pružaju tu skrb, dosljedan odgoj i potreban nadzor, proizlaze i pozitivni ishodi koji ovaj model skrbi ima u odnosu na korisnike. Upravo su to sastavnice modela skrbi za koje se pokazalo da su poželjne i učinkovite u skrbi o djeci i mladima. Zadovoljavajuća obrazovna postignuća te pozitivni odnosi s vršnjacima i odraslim osobama u okruženju, prepoznati su kao ishodi ovakvog oblika skrbi. Može se zaključiti kako uspješan i djelotvoran boravak korisnika smještaja podrazumijeva obiteljsku atmosferu, nadzor i podršku brižnih odraslih osoba, individualni plan i rad usmjeren na razvijanje vještina korisnika, koordinaciju i usklađenost dostupnih usluga, pozitivan utjecaj vršnjaka, izgradnju samopoštovanja i razvoj emocionalne inteligencije, disciplinu i postavljanje zdravih granica te podršku za izlazak iz skrbi (Barth, 2002).

6. Ostvarivanje prava djece smještene u obiteljske domove

Osim prava koja se odnose na svu djecu, postoje prava koja su specifična za djecu smještenu izvan vlastite obitelji, u neki od oblika javne skrbi. U Povelji o pravima djece i mladih u izvan obiteljskom smještaju (2005., prema Sladović Franz, 2016.) naglašava se da djeca trebaju biti smještena u javnu skrb samo u iznimnim i rijetkim slučajevima te da se skrb o njima treba provjeravati i nadzirati. Istaknuto je i da djeci treba biti omogućeno sudjelovanje u procesima donošenja važnih odluka i da se njihovo mišljenje treba uzimati u obzir u pitanjima koja ih se tiču, a sukladno njihovoj dobi i zrelosti. Potrebno je zajamčiti održavanje redovnog kontakta djeteta sa

obitelji i drugim bliskim osobama osim kada to nije u njegovom interesu te je zabranjeno odlukom nadležnog tijela. Pravo je djeteta da bude smješteno sa braćom i sestrama, a ukoliko to nije moguće, potrebno je djetetu pružiti mogućnost da s njima održava redovan kontakt. Nužno je djetetu osigurati i pravo na identitet te poštivanje njegovog kulturnog, religijskog, etničkog, socijalnog i jezičnog porijekla. Djetetu smještenom u alternativnoj skrbi potrebno je osigurati pravo na privatnost, pravo na dostojanstvo i fizički integritet te ga zaštititi od nehumanog, ponižavajućeg i agresivnog ponašanja. Pravo je djeteta da ima kvalitetnu zdravstvenu skrb. Dijete koje odrasta u javnoj skrbi trebalo bi ostvarivati pravo na jednake mogućnosti kao i djeca koja odrastaju u vlastitim obiteljima, trebalo bi imati pravo na pristup svim vrstama obrazovanja te ostvarivati pravo na aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvenoj zajednici kroz neformalno obrazovanje, igru, kulturne i sportske aktivnosti. U konačnici, pravo je svakog djeteta da bude informirano i upoznato s pravima koje ima.

Poštovanje i ostvarivanje prava djeteta treba se provoditi bez ikakve diskriminacije prema djetetu i djetetovim roditeljima, odnosno, skrbnicima (Borić i sur., 2021.).

Temeljem navedenog može se zaključiti da osobe koje skrbe o djeci u obiteljskim domovima imaju odgovornost djeci pružiti informacije o vlastitim pravima, ali i obvezama koje proizlaze iz zajamčenih prava. U skladu sa svojim mogućnostima, obiteljski domovi moraju osigurati ostvarivanje prava djeteta ili mlade osobe koja se nalazi na smještaju na svim razinama. Osobe koje skrbe o djeci u obiteljskim domovima trebaju djetetu i mladoj osobi omogućiti život u sigurnom i brižnom okruženju te se prema njemu odnositi s uvažavanjem, bez osuđivanja i diskriminacije. Od diskriminirajućeg ponašanja drugih osoba iz okoline u kojoj borave i s kojima se susreću potrebno je zaštititi svako dijete u alternativnoj skrbi. Nadalje, dijete treba biti zaštićeno od svake vrste grubog postupanja, oblika nasilja i zlostavljanja. Osim zadovoljenja osnovnih potreba, predstavnici obiteljskih domova, članovi obitelji i zaposleni trebaju brinuti o emocionalnoj dobrobiti svakog djeteta te zadovoljiti njegove psihosocijalne potrebe kao što je potreba za autonomijom, kompetentnošću, bliskošću. Potrebno je osigurati uvjete za realizaciju i ostvarivanje kontakta između djeteta i članova primarne obitelji, sukladno odlukama nadležnih institucija. Osobe koje skrbe o djetetu trebaju poticati razvoj socijalnih vještina te usmjeravati i modelirati primjerene međuljudske odnose. Djetetu i mladoj osobi smještenoj u obiteljski dom treba osigurati maksimalne mogućnosti za osobni razvoj kroz sudjelovanje u aktivnostima koji su od interesa i prikladnim za dob. Dijete se treba obrazovati sukladno svojim kapacitetima i željama te mu je

potrebno pružiti pomoć i podršku tijekom školovanja. Djetetu je potrebno omogućiti prakticiranje svoje religije te očuvanje kulturnog nasljeđa. Nadalje, djetetu je potrebno osigurati potpunu zdravstvenu skrb te ga o zdravstvenom stanju informirati sukladno dobi i zrelosti. Treba ga poticati i ukazivati na važnost zdravog načina života i brige o fizičkom i mentalnom zdravlju. Djetetu i mladoj osobi se treba omogućiti sudjelovanje i izražavanje mišljenja u svim postupcima koji ga se tiču. Dijete treba poticati, da sukladno svojoj dobi i volji bude aktivno uključen i u kontaktu sa nadležnim službama koje odlučuju o skrbi. Nužno je poticati i omogućiti djetetovu potrebu za samoodređenjem koje podrazumijeva mogućnost izbora, osobnu kontrolu, autonomiju i mogućnost odlučivanja. Osiguravanjem prava u granicama njegovih mogućnosti, dijete ili mlada osoba koja odrasta u obiteljskom domu, može ostvariti svoj puni potencijal i biti osposobljeno za život izvan sustava.

S obzirom na karakteristike obiteljskih domova i način na koji se u obiteljskim domovima pruža skrb o djeci, za pretpostaviti je da djeca smještena u obiteljske domove lakše mogu ostvariti svoja prava nego u drugim oblicima skrbi. Činjenica da dijete odrasta u obiteljskom okruženju daje mogućnost djetetu da stječe uobičajena obiteljska iskustva te da kroz stvaranje privrženosti sa osobama koje o njemu brinu gradi zdrave odnose u budućnosti. U obiteljskom okruženju lakše je prepoznati i pratiti djetetove potrebe i njegov psihosocijalni rast te primjereno odgovarati na razvojne potrebe djeteta.

Kroz neformalne razgovore s predstavnicima obiteljskih domova dobio se dojam da se prava djece tijekom smještaja u obiteljskom domu, čije je ostvarivanje velikim dijelom odgovornost osoba koje brinu o njima, pokušavaju zaštititi i ispuniti u maksimalnoj mjeri. Tako se npr. djeci i mladima omogućava prakticiranje vjere i vjerskih običaja, pruža se zaštita od bilo kakvih nasilničkih ponašanja, pokušava se spriječiti i ublažiti stigmatizacija, naglašava se važnost obrazovanja te se potiče izbor školovanja sukladno potrebama i željama korisnika, skrbi se o psihofizičkom stanju djeteta i dr. Poteškoće prilikom ostvarivanja pojedinih prava vežu za vanjske utjecaje (financijske prilike, ograničenja zdravstvenog, obrazovnog, pravosudnog i socijalnog sustava, mogućnosti lokane zajednice, zakonski okviri, upute i odluke nadležnih institucija te praksa rada istih, i dr.).

7. Praktični primjeri i izazovi rada u obiteljskim domovima za djecu i mlade

Uzevši u obzir situaciju da se trenutno na razini države odvijaju značajne reforme u sustavu socijalne skrbi u vidu donošenja novog zakona i pravilnika te niza programa koji uređuju djelatnost pružanja usluge smještaja djeci i mladima bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi, može se reći da su predstavnici obiteljskih domova ostali zakinuti za sudjelovanje i iskazivanje vlastitog iskustva s ciljem unošenja pozitivnih promjena po pitanju pružanja skrbi o djeci u sustavu. Kako su obiteljski domovi za djecu i mlade u Hrvatskoj zaista slabo zastupljeni, utvrditi njihove potrebe i prijedloge za unaprjeđenje rada trebao bi biti jedan od prioriteta nadležnih službi. Već je rečeno da razvoj obiteljskog tipa smještaja država treba podupirati umjesto ukidati, a osluškivanje onih koji se time aktivno bave je dobra smjernica za napredak i razvoj ovog modela skrbi. Međutim, zbog izostanka kvalitetne komunikacije i uvažavanja prijedloga predstavnika obiteljskih domova, značajnijih promjena koje idu u korist upravo korisnicima usluga, nema.

Predstavnici obiteljskih domova ukazuju na razne poteškoće s kojima se susreću u svakodnevnoj skrbi o djeci, a s obzirom da obiteljski domovi u Hrvatskoj skrbe o djeci različite dobi i različitih potreba, problemi s kojima se susreću nisu isti. Ipak, iz neformalnih izvora saznanje se da se određene poteškoće ponavljaju, neovisno o kategoriji djece o kojima se skrbi.

Skrb o djeci školske dobi podrazumijeva organiziranje slobodnog vremena i razne izvanškolske aktivnosti. Bavljenje sportom i drugim aktivnostima dostupnim u lokalnoj zajednici, ali i odlasci na izlete, školska putovanja i razna kulturna događanja često rezultiraju povećanim troškovima za koje je ponekad teško osigurati dovoljno novčanih sredstava. Povremeno bi se takvi troškovi pokrivali isplatom jednokratne novčane naknade pri nadležnim centrima za socijalnu skrb, što nije trajno rješenje, nije uvijek ostvarivo i zakonski opravdano. Stoga bi bilo dobro da za navedene potrebe nadležno ministarstvo osigura dodatna financijska sredstva kojim bi se obiteljskim domovima pomagalo u situacijama kada postoje pojačani izdaci za potrebe pojedinog djeteta.

Nadalje, kada govorimo o obiteljskom domu koji skrbi o novorođenoj djeci, prepoznata je potreba za zapošljavanjem kuharice i njegovateljice što aktualnim Pravilnikom o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (NN 40/14, NN 66/15, NN 56/20, 28/21 i 144/21) nije predviđeno. Skrb o novorođenoj djeci je specifična, a djeca su u potpunosti ovisna o osobi koja o njoj brine. Pripremanje obroka i hranjenje djece u čestim vremenskim razmacima, učestalo presvlačenje i održavanje osobne higijene te higijene odjeće i prostora, zahtijevaju stalan angažman

osoba koje skrbe o njima. Međutim, za njegu djece starosti do godine dana prema istom pravilniku predviđeno je zapošljavanje medicinske sestre i odgajatelja u čijem opisu poslova nije priprema obroka i održavanje higijene odjeće i prostora. Problem predstavlja i iznos plaće koju obiteljski dom može isplatiti za takav rad, a koji je nedovoljan i nizak u odnosu na plaće koje kod drugih poslodavaca može ostvarivati. Također, problem predstavlja i zakonska regulativa pružanja skrbi tijekom noći što je potrebno, a nije predviđeno za obiteljske domove koji skrbe o najmlađima.

Nadalje, kada govorimo o prekidu smještaja, smještaj djece i mladih u obiteljskim domovima prestaje posvojenjem, povratkom u obitelj, završetkom školovanja ili zapošljavanjem, odnosno odlukom nadležne institucije što je u ovom slučaju rješenje centra za socijalnu skrb. Prepoznate su određene poteškoće prilikom prilagodbe djeteta na posvojenje i suradnje predstavnika obiteljskih domova sa stručnim djelatnicima nadležnih centara. Naime, stječe se dojam da ponekad prave pripreme na posvojenje zapravo i nema, da kvalitetna priprema izostaje te da je vremenski kratka i nedovoljna. Osim toga, stječe se dojam da se ne uvažava mišljenje predstavnika obiteljskih domova o potrebama djeteta koje se posvaja tijekom upoznavanja potencijalnih posvojitelja i prilagodbe.

Supervizija kao jedan od načina podrške i osiguravanja kvalitete rada osoba koje se bave skrbi o djeci nije omogućena predstavnicima obiteljskih domova, članovima njihovih obitelji niti zaposlenima. Podijeljena su mišljenja o tome treba li se supervizija osigurati za one koje se bave pružanjem usluge smještaja u obiteljskim domovima za djecu. Na nju se s jedne strane gleda kao na mogućnost za napredak i razvoj te kao na priliku da se razgovora o svakodnevnim zahtjevima i izazovima u odgoju djece i mladih. Također, supervizija bi trebala pružiti predstavnicima obiteljskih domova pruži potrebnu stručnu podršku, osnaživanje osobnih kapaciteta i resursa te spriječiti sagorijevanje. S druge strane, postavlja se pitanje na koji način organizirati superviziju svima koji brinu o djeci u obiteljskim domovima te kako s tim uskladiti organizaciju rada i skrb o djeci.

U obiteljskim domovima za djecu i mlade bez roditelja i bez odgovarajuće roditeljske skrbi u rad s djecom do sada nisu bili uključeni volonteri. Bilo bi dobro razmotriti zakonske pretpostavke i mogućnosti s ciljem uvođenja volontera u obiteljske domove, ukoliko za navedeno ima interesa, a sve s ciljem unaprjeđenja kvalitete života korisnika.

Predstavnici obiteljskih domova i članovi njihovih obitelji u kontaktu su sa biološkim roditeljima djece koja su povjerena na skrb obiteljskom domu. Povremeno, u iznimnim situacijama,

bili su izloženi direktnom nezadovoljstvu i verbalnim prijetnjama roditelja djece koja su izdvojena zbog neprihvatanja odluka nadležnih institucija da njihovo dijete treba biti smješteno izvan obitelji.

Valja napomenuti da predstavnici obiteljskih domova ukazuju da trenutno ne postoji nikakav informatički sustav putem kojeg je moguća jednostavna, efikasna i transparentna razmjena informacija između obiteljskih domova i centara za socijalnu skrb po pitanju slobodnih mjesta i popunjenosti kapaciteta te se navedena saznanja dobiju tek pisanim ili telefonskim upitima. Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine predviđa stvaranje digitalne platforme kojom će se povezati pružatelji socijalnih usluga u mreži sa centrima za socijalnu skrb te će se na taj način olakšati praćenje, analiza i razmjena podataka o uslugama i korisnicima. Također, određene promjene po pitanju vođenja evidencije o korisnicima socijalnih usluga te pružateljima socijalnih usluga donio je u Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22), a tek valja vidjeti na koji će način navedeno funkcionirati i hoće li olakšati razmjenu potrebnih informacija i podataka.

Stječe se dojam da od strane nadležnih institucija nije prepoznata kvaliteta rada obiteljskih domova za djecu i uloženi trud predstavnika obiteljskih domova i članova njihovih obitelji, što potvrđuje i donošenje novog zakona o socijalnoj skrbi. Osim toga, u određenim se situacijama uočava izostanak podrške i razumijevanja okoline i zajednice po pitanju rada predstavnika obiteljskih domova, ali i samih potreba korisnika obiteljskih domova.

8. Preporuke

Kreiranje sustava socijalne skrbi suočeno je sa raznim političkim, ekonomskim i socijalnim izazovima te je uz to, izazov osiguravanje poštivanja prava, dostojanstva i potreba pojedinaca i obitelji (Bulić i sur., 2012.). Stječe se dojam da u Hrvatskoj, usprkos svim dostupnim međunarodnim i europskim dokumentima i smjernicama, zaštita djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi nije dosegla svoj maksimum i iskoristila puni potencijal. Rješenje koje nudi zakonodavac po pitanju pružanja socijalnih usluga za ovu kategoriju korisnika vodi prema smanjivanju kapaciteta smještaja, a bez da se osigura raznovrsnost, kvaliteta i jednaka dostupnost usluga koje bi prevenirale izdvajanje djece iz bioloških obitelji. S obzirom na pojačane potrebe za smještajem djece i mladih bez odgovarajuće roditeljske skrbi, treba osigurati dovoljan broj mjesta

za zbrinjavanje onih kojima je smještaj u javnoj skrbi neophodan i to u obiteljskom okruženju. Stječe se dojam da sustav ne prati potrebe utvrđene procjenama stručnih djelatnika u praksi te određen broj djece, zbog nemogućnosti ostvarivanja potrebnih socijalnih usluga, ostaje u obiteljima u kojima su, osim razvojnim rizicima, izloženi potencijalno životno i po zdravlje ugrožavajućim okolnostima, bez odgovarajućih usluga kojima bi se uklonili ili spriječili višestruki rizici za njihov rast i razvoj, ali i pružila sigurna, stabilna i poticajna okolina za odrastanje. Uvođenje novih socijalnih usluga koje je uređeno Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22) važan je korak naprijed u zaštiti dobrobiti najugroženijih, međutim, korak unatrag je zanemarivanje i izostanak reguliranja pružanja usluge smještaja i boravka za djecu i mlade bez odgovarajuće skrbi u obiteljskom okruženju – obiteljskim domovima. Jasna je namjera zakonodavca da se pružanje usluga kod različitih pružatelja izjednači po cijeni i kvaliteti te da uvjeti za osnivanje i pružanje usluga budu na istoj razni, ali, umjesto da se razvijaju i unapređuju obiteljski domovi kao specifičan, jedinstven i samostalan model skrbi, zakonodavac je otišao u smjeru institucionalizacije. Nadalje, pretpostavka je da se rad obiteljskih domova mogao urediti na način kako je uređeno udomiteljstvo, posebnim zakonskim propisima što bi otvorilo daljnje mogućnosti za razvoj.

Obiteljski domovi mogu biti dio rješenja za skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, ukoliko se više pažnje posveti pozitivnim ishodima ovog oblika skrbi te snažnije podrži rad obiteljskih domova od strane nadležnog ministarstva. Kako bi se nastavili dosadašnji procesi deinstitutionalizacije, a osigurao dovoljan broj mjesta za djecu kojima je potreban smještaj izvan primarne obitelji, treba razmotriti i analizirati mogućnosti da se već postojeće udomiteljske obitelji, koje za to imaju znanja, vještina, mogućnosti i volje, a koje su prepoznate kao kvalitetni pružatelji usluga smještaja kroz dosadašnji rad, uslugu smještaja počnu pružati kroz osnivanje i rad obiteljskog doma, odnosno kroz pružanje usluga smještaja fizičke osobe kao profesionalne djelatnosti ili kao obrta.

Također, potrebno je razmotriti koncept obiteljskih domova i utvrditi u kojoj je mjeri prikladan za određenu kategoriju korisnika (djeca i mladi bez roditelja, bez odgovarajuće roditeljske skrbi, sa smetnjama u ponašanju ili sa teškoćama u razvoju). Potrebno je razmotriti u kojoj mjeri su obiteljski domovi prikladni za određenu vrstu usluga jer osim usluge smještaja, obiteljski domovi mogu pružati usluge boravka (poludnevni ili cjelodnevni) kao preventivnu mjeru izdvajanja djece iz obitelji te je bitno promisliti, s ciljem unaprijeđena sustava alternativne skrbi, o mogućnostima razvoja ovog tipa usluge.

U konačnici, potrebno je znanstveno utvrditi koje su to snage i slabosti ovog oblika skrbi jer o obiteljskim domovima kao pružatelju usluge smještaja za djecu i mlade gotovo da uopće nema dostupne znanstvene i stručne literature. Upravo ovaj rad može poslužiti kao polazište za potrebna daljnja istraživanja s ciljem stjecanja uvida u postojeću praksu organizacije i načina pružanja usluga obiteljskih domova te njihova unaprjeđenja.

9. Zaključak

Djeca i mladi koji odrastaju u sustavu alternativne skrbi u nepovoljnijem je položaju od djece koja žive sa svojim primarnim obiteljima i u njemu se javljaju brojni slučajevi kršenja prava, od kojih su neka sustavna (Keen, 2015.). Dobrobit djece treba biti temelj sustava socijalne skrbi, a posebnu zaštitu trebaju djeca kojima je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska skrb. Zakonodavstvo bi trebalo ići u smjeru proširenja raspona alternativnih modela skrbi u skladu s najvažnijim međunarodnim i europskim dokumentima o pravima djece. Kod donošenja odluka o osnivanju novih ili promjeni postojećih domova za pružanje institucionalne skrbi, trebalo bi u potpunosti uzeti u obzir cilj i strategiju deinstitucionalizacije te oslušivati potrebe i konstruktivne prijedloge temeljene na iskustvu i dosadašnjem radu postojećih obiteljskih domova. Prvenstveno, razlikovanje obiteljskih domova koji pružaju usluge odraslim osobama i obiteljskih domova koji pružaju usluge djeci i mladima bitno je utvrditi na zakonskoj razini te temeljem toga unositi određene promjene u sustav. Kako bi se poboljšao rad obiteljskih domova nužno je napraviti sveobuhvatnu analizu zakonske regulative te iskustva iz prakse. Unaprijediti rad postojećih domova može se zapošljavanjem potrebnog kadra ljudi, pružanjem edukacija osobama koje skrbe o djeci, osiguravanjem sustavne i kontinuirane podrške, kao i dodatnim ulaganjem financijskih sredstava za potrebe korisnika smještaja. Također, s ciljem zaštite prava djeteta da bude smješteno u javnu skrb zajedno sa braćom i sestrama uslijed poteškoća u pronalasku zajedničkog smještaja, valja razmotriti i definirati jasne kriterije u kojim slučajevima braća i sestre mogu biti smještena zajedno u obiteljske domove.

Potencijali obiteljskih domova nisu dovoljno istraženi, kao niti negativne strane istih. Ostaje za preporučiti da se dalje istražuju i podrže dosad prepoznati pozitivni ishodi ovakvog oblika smještaja te da sigurnost i dobrobit djece bude važnija od troškova potrebnih za pružanje kvalitetne

i odgovarajuće javne skrbi. Obiteljski domovi trebaju biti prepoznati kao stabilni oblici alternativnog smještaja u obiteljskoj atmosferi čiji razvoj treba poticati, a ne osporavati.

Literatura:

1. *Akcijski plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2024. godine.* (2021). Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike.
2. Barth, R.P. (2002.) *Institutions vs. Foster Homes: The empirical Base for the Second Century of Debate.* Chapel Hill, NC: UNC, School of Social Work, Jordan Institute for Families.
3. Bartoluci, M. (2014.) Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik*, 47, 1 (95), 53-71.
4. Brajša-Žganec A., Franc R., Merkaš M., Radačić I. Šerić M., Šikić-Mićanović L. (2011.) *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj.* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
5. Bulić, I., Anguelov-Mladenov, L., Mulheir, G., Gyllensten, L. (2012). *Zajedničke Europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške u život u zajednici* (2012). Brussel, Belgija: Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici.
6. Borić, I., Brajković, L., Čirkinagić, S., Delogu Rižovski, H., Ivezić, N., Keresteš, G., Kronstein, D., Marušić, D., Miharija, M., Novak Ban, M., Škrabić- Aničić, I., Žižak, A., (2021). *Priručnik za provođenje osnovnog i dodatnog osposobljavanja udomitelja za djecu.* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku u suradnji sa Sirius – Centrom za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
7. Čičak, I., Laklija, M. (2018). Udomiteljstvo djece s problemima u ponašanju. *Socijalne teme*, 1,5, 27-54.
8. Eurochild (2010). *Children in alternative care - National Surveys-2nd Edition.* Posjećeno 30. siječnja 2022. na mrežnoj stranici Eurochild: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/attachments/Children%20in%20Alternative%20Care%20National%20Surveys.pdf>
9. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.
10. Europska socijalna povelja (1996). Zagreb: Centar za razvoj neprofitnih organizacija.
11. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020). Godišnje statističko izvješće u o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno

- oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20Republici%20Hrvatskoj%20u%202019%20godini.pdf>
12. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Godišnje statističko izvješće u o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20RH%20za%202020.%20godinu.PDF>
13. Hrabar, D. (ur.), (2016). *Prava djece – multidisciplinarni pristup*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
14. Keen, E. (2015). *Ostvarivanje dječjih prava. Priručnik za obuku stručnih djelatnika koji rade s djecom u sustavu alternativne skrbi*. Zagreb: SOS Dječje selo Hrvatska.
15. *Konvencija o pravima djeteta* (1989).
16. The Save the Children Found (2009). *Keeping Children Out of Harmful Institutions. Why we should be investing in family-based care*. London: Save the Children.
17. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godi%C5%A1nje%20statisticko%20izvjesce%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%202019..pdf>
18. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godi%C5%A1nje%20statisticko%20izvjesce%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%202019..pdf>

[%A1nje%20statisticko%20izvjesce%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20za%202020.%20godinu.pdf](#)

19. *Nacionalna strategija za prava djece u RH 2014.-2020.* (2014). Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
20. *Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine.* (2021). Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike.
21. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20
22. *Operativni plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016.* (2014). Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
23. Pećnik, N, Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece.* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
24. Povelja o pravima djece i mladih u izvan obiteljskom smještaju (2005.) *Dijete i društvo*, 7, 2.
25. *Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020.godina (2018).* Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
26. *Preporuka Rec (2011)12 Odbora ministara Vijeća Europe o pravima djece i socijalnim uslugama prilagođenima djeci i obitelji.* Vijeće Europe.
27. *Preporuka Rec(2005)5 Odbora ministara Vijeća Europe o pravima djece koja žive u ustanovama,* Vijeće Europe.
28. Becker, J., Načinović, L., Taylor, A. (2013). *Izvešće o procjeni planiranja socijalnih usluga.* Oxford Policy Management.
29. *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* (2000).
30. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga. *Narodne novine*, 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19 i 64/20
31. Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga. *Narodne novine*, 40/14, NN 66/15, NN 56/20, 28/21 i 144/21.
32. Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga. *Narodne novine*, 143/14
33. Priručnik za socijalno planiranje (2014). *Europska unija: Oxford Policy Management.*

34. Sladović Franz, B. (2004) Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 11, 2, 215-228.
35. Sladović Franz, B. (2016). Djeca u alternativnoj skrbi. U Hrabar, D. (ur.), *Prava djece: multidisciplinarni pristup* (str.225-241). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
36. Sovar, I. (2014). Institucionalizacija i deinstucionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (2), 311-332.
37. SOS Dječje selo Hrvatska. Posjećeno 30. siječnja 2022. na mrežnoj stranici SOS Dječje selo Hrvatska: <https://sos-dsh.hr/>
38. *Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.* (2011). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
39. *Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih za razdoblje od 2019.-2021. godine* (2019). Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
40. *Strateški plan Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2020.-2022.* (2020). Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
41. *Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.* (2011), Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
42. *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta 2016-2021* (2016). Vijeće Europe.
43. Udruga za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji „Nova budućnost“. Posjećeno 30. siječnja 2022. na mrežnoj stranici Udruge za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji „Nova budućnost“: <https://udrganovabuducnost.hr/>
44. Vijeće Europe (2016). *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.)*. Vijeće Europe.
45. Vidović, L., Ivković, Đ. (ur.) (2010.) *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
46. Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, 79/2007
47. Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, 115/2018. 18/2022
48. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 103/1997
49. Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine*, 73/2003
50. Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine*, 18/2022
51. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 79/2007

52. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20, 138/20
53. Žižak, A., Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I., Maurović, I., Miroslavljević, A., Ratkajec Gašević, G. (2012). *Što nam djeca govore o udomiteljstvu- Istraživanje dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje*. Zagreb: UNICEF.

Prilog:

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Ana Karalić, izjavljujem da sam autorica završnog rada pod nazivom *Obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi*.

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu, te u popisu literature.

U Zagrebu, travanj 2022. godine

Potpis autora/ice: _____

Životopis autora

Ana Karalić rođena je 22. kolovoza 1989. godine u Osijeku. Srednjoškolsko obrazovanje pohađala je u Đakovu, u Gimnaziji Antuna Gustava Matoša. Nakon mature 2008. godine, upisuje Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada na kojem 2014. godine stječe diplomu magistre socijalnog rada. Stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa pohađala je od rujna 2013. godine do kolovoza 2014. godine u Centru za socijalnu skrb Đakovo. U studenom 2014. godine zapošljava se u istom Centru na radno mjesto socijalne radnice u Odjelu za djecu, mlade i obitelj, Tim za obiteljsko-pravnu zaštitu gdje radi sve do rujna 2021. godine kada prelazi na radno mjesto socijalne radnice u Tim za djecu s problemima u ponašanju. Tijekom radnog staža pohađala je niz edukacija od kojih izdvaja uspješno završeni Interdisciplinarni program stručnog usavršavanja u području zaštite procesnih prava djeteta i komunikacije s djetetom „Komunikacija s djetetom u pravosuđu“ koji se izvodio pri Pravnom fakultetu u Osijeku tijekom 2016. godine. U studenom 2018. godine završila je kontinuirani temeljni edukacijski tečaj o alkoholom uzrokovanim poremećajima u organizaciji KBC „Sestre milosrdnice“, Hrvatskog društva za alkoholizam i druge ovisnosti hrvatskog liječničkog zbora i Hrvatskog saveza klubova liječenih alkoholičara. U rujnu 2021. godine Ana Karalić imenovana je sindikalnim povjerenikom Sindikalne podružnice Centra za socijalnu skrb Đakovo.